

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

Кваліфікаційна робота бакалавра

за темою «**Система митного контролю в контексті забезпечення
економічної безпеки держави**»

Виконала: *студентка*
групи ПУ22-1
спеціальність 281 «Публічне
управління та адміністрування»
Єфремова Лілія Петрівна

Керівник:
доктор наук з державного
управління, професор
Борисенко Ольга Петрівна

Рецензент:
Головний державний інспектор
відділу взаємодії з підприємствами
щодо питань авторизації Південно-
Східної митниці, кандидат наук з
державного управління
Євгенія Курасова

Дніпро 2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет / ННІ _____ управління _____
 Кафедра _____ публічного управління та митного
 адміністрування _____
 Рівень вищої освіти _____ бакалавр _____
 Спеціальність _____ 281 Публічне управління та
 адміністрування _____
 Освітня програма _____ Публічне управління та
 адміністрування _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри публічного управління
та митного адміністрування

_____ / Антонова О. В. /

„ _____ ” _____ 2026 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
 здобувачу вищої освіти

_____ Єфремовій Лілії Петрівні _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Система митного контролю в контексті забезпечення економічної безпеки держави»

керівник роботи Борисенко Ольга Петрівна, д.держ. упр., професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по УМСФ

від “20” квітня 2026 року № 303 кс

2. Строк подання здобувачем роботи на кафедрі 25.05.2026 - 05.06.2026

3. Вихідні дані до роботи Митний кодекс України; Закон України «Про митний тариф»; Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу», нормативно-правові акти України, міжнародні нормативні документи, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, статистичні матеріали Державної митної служби України, аналітичні звіти, офіційні інформаційні ресурси органів державної влади та матеріали періодичних видань.

4. Зміст роботи (перелік питань для розробки): поняття, сутність та роль митного контролю в системі економічної безпеки держави, нормативно-правове забезпечення функціонування системи митного контролю в Україні, основні засади системи митного контролю у забезпеченні економічної безпеки держави, оцінка результативності проведення митного контролю в умовах воєнного стану та її впливу на економічну безпеку держави, основні загрози та ризики у сфері митного контролю в умовах трансформації економіки, напрями вдосконалення системи митного контролю з метою посилення економічної безпеки держави.

5. Перелік графічного матеріалу: таблиці: Аналіз терміну «митний контроль», Основні нормативно-правові акти у сфері митного контролю України, Взаємозв'язок митного контролю з ключовими складовими економічної безпеки держави, Динаміка основних показників ефективності митного контролю України у 2021–2025 рр., Вплив результативності митного контролю на складові економічної безпеки України, Вплив митного контролю на зовнішньоекономічну безпеку України, Основні загрози та ризики у сфері митного контролю України в умовах трансформації економіки, Динаміка митних правопорушень в Україні у 2021–2025 рр.; рисунки: Сучасні методологічні трансформації митного контролю, Вплив митного контролю на фінансову безпеку держави, Вплив митного контролю на національну безпеку.

6. Дата видачі завдання 05.01.2026-15.01.2026

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/П	Назва етапів кваліфікаційної роботи *	Строк виконання етапів роботи	Примітка
	Визначення теми кваліфікаційної роботи	31.12.25	
	Складання змісту роботи, оформлення та затвердження завдання	15.01.26	
	Опрацювання літературних джерел, нормативних документів	до 01.04.26	
	Збір та обробка статистичних і звітних даних	до 01.04.26	
	Написання вступу	до 01.04.26	
	Написання розділу 1	до 15.04.26	
	Написання розділу 2	до 01.05.26	
	Підготовка висновків	до 20.05.26	
	Оформлення роботи	до 25.05.26	
	Подання на кафедру електронного варіанту роботи для перевірки на плагіат	до 31.05.26	
	Підготовка тексту доповіді і демонстраційного матеріалу	до 10.06.26	
	Подання на кафедру кваліфікаційної роботи	до 05.06.26	

Здобувач освіти

(підпис)

Єфремова Л.П.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Борисенко О.П.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Єфремова Л.П. Система митного контролю в контексті забезпечення економічної безпеки держави

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2026.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретико-методологічних засад системи митного контролю та обґрунтування напрямів її вдосконалення у контексті забезпечення економічної безпеки держави.

У роботі досліджено сутність, функції та роль митного контролю у системі економічної безпеки держави, визначено особливості нормативно-правового забезпечення функціонування та охарактеризовано сучасні методологічні підходи до організації митного контролю. Проаналізовано взаємозв'язок митного контролю з основними складовими економічної безпеки держави, здійснено оцінку результативності митного контролю в умовах воєнного стану, визначено основні загрози та ризики у сфері митного контролю. Запропоновано заходи щодо підвищення ефективності управління митними ризиками, удосконалення нормативно-правового забезпечення та адаптації національної митної системи до європейських стандартів, з урахуванням сучасних викликів глобалізації та інтеграційних процесів.

Ключові слова: митний контроль, економічна безпека держави, митна політика, митне адміністрування, цифровізація, управління ризиками, митні платежі, зовнішньоекономічна діяльність, фінансова безпека, митна система.

SUMMARY

Efremova L.P. Customs control system in the context of ensuring the state's economic security

Qualification work for obtaining a bachelor's degree in specialty 281 "Public management and administration". University of Customs and Finance, Dnipro, 2026.

The paper explores the essence, functions and role of customs control in the system of economic security of the state, identifies the features of regulatory and legal support for its functioning and characterizes modern methodological approaches to the organization of customs control. The relationship between customs control and the main components of the state's economic security is analyzed. The effectiveness of customs control under martial law is assessed, the main threats and risks in the field of customs control are identified. Measures are proposed to increase the efficiency of customs risk management, improve regulatory and legal support, and adapt the national customs system to European standards, taking into account the modern challenges of globalization and integration processes.

Keywords: customs control, economic security of the state, customs policy, customs administration, digitalization, risk management, customs payments, foreign economic activity, financial security, customs system.

Список публікацій здобувача

Борисенко О.П, Єфремова Л. П. Система митного контролю в контексті забезпечення економічної безпеки держави. *Цифрове суспільство: управління, фінанси та соціум*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 24 квітня 2026. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2026. С. 145-147.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	11
1.1. Поняття, сутність та роль митного контролю в системі економічної безпеки держави	11
1.2. Нормативно-правове забезпечення функціонування системи митного контролю в Україні	17
1.3. Основні засади системи митного контролю у забезпеченні економічної безпеки держави	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	32
2.1. Оцінка результативності проведення митного контролю в умовах воєнного стану та її впливу на економічну безпеку держави	32
2.2. Основні загрози та ризики у сфері митного контролю в умовах трансформації економіки	42
2.3. Напрями вдосконалення системи митного контролю з метою посилення економічної безпеки держави	47
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56
ДОДАТКИ	62

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах глобалізації економічних процесів, активізації міжнародної торгівлі та поглиблення інтеграції України до світового економічного простору особливого значення набуває забезпечення належного рівня економічної безпеки держави. Одним із ключових інструментів реалізації державної політики у цій сфері виступає система митного контролю, ефективність функціонування якої безпосередньо впливає на стабільність бюджетних надходжень, рівень протидії контрабанді, захист національного товаровиробника та дотримання законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності. В умовах воєнного стану, трансформації економіки та зростання зовнішніх і внутрішніх загроз питання вдосконалення системи митного контролю набуває особливої актуальності.

Сучасна система митного контролю в Україні функціонує в умовах необхідності одночасного забезпечення фіскальної ефективності, спрощення міжнародної торгівлі та адаптації до європейських стандартів митного адміністрування. Водночас існують проблеми, пов'язані з недостатнім рівнем цифровізації митних процедур, недосконалістю механізмів управління ризиками, наявністю корупційних ризиків, порушеннями митного законодавства та значними обсягами тіньового переміщення товарів через митний кордон. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження системи митного контролю як важливого елемента забезпечення економічної безпеки держави.

Теоретичні та практичні аспекти функціонування системи митного контролю досліджували у своїх працях вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема питання нормативно-правового забезпечення митної діяльності, організації митного контролю, управління митними ризиками та забезпечення економічної безпеки держави. Разом із тим, сучасні умови розвитку економіки, цифрова трансформація державного управління та євроінтеграційні процеси потребують подальшого наукового осмислення напрямів удосконалення системи митного контролю.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних засад системи митного контролю та обґрунтування напрямів її вдосконалення у контексті забезпечення економічної безпеки держави.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- дослідити сутність, функції та роль митного контролю у системі економічної безпеки держави;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення функціонування системи митного контролю в Україні;
- охарактеризувати основні засади здійснення митного контролю;
- оцінити результативність митного контролю в умовах воєнного стану;
- визначити основні загрози та ризики у сфері митного контролю;
- обґрунтувати напрями вдосконалення системи митного контролю з метою посилення економічної безпеки держави.

Об'єктом дослідження є система митного контролю України.

Предметом дослідження є система митного контролю в контексті забезпечення економічної безпеки держави.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Метод аналізу та синтезу застосовано для дослідження сутності митного контролю та визначення його ролі у системі економічної безпеки держави. Системний підхід використано для комплексного дослідження функціонування системи митного контролю. Порівняльний метод застосовано при аналізі вітчизняного та зарубіжного досвіду організації митного контролю. Формально-юридичний метод використано під час аналізу нормативно-правового забезпечення митної діяльності. Статистичний метод застосовано для оцінки результативності функціонування митної системи та аналізу основних показників митного контролю. Метод узагальнення використано при формуванні висновків і пропозицій щодо вдосконалення системи митного контролю.

Інформаційну основу дослідження становлять нормативно-правові акти України, міжнародні нормативні документи, наукові праці вітчизняних і

зарубіжних учених, статистичні матеріали Державної митної служби України, аналітичні звіти, офіційні інформаційні ресурси органів державної влади та матеріали періодичних видань.

Апробація результатів дослідження. Робота пройшла апробацію під час Міжнародної науково-практичної конференції *«Цифрове суспільство: управління, фінанси та соціум»* (м. Дніпро, 24 квітня 2026 р., УМСФ) з доповіддю на тему *«Система митного контролю в контексті забезпечення економічної безпеки держави»* (додаток А).

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання запропонованих рекомендацій для вдосконалення системи митного контролю, підвищення ефективності діяльності митних органів та посилення економічної безпеки держави.

Структура роботи. Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи, яка складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг роботи становить 61 сторінку. Список використаних джерел налічує 51 найменування. Робота містить 9 таблиць, 3 рисунки та 1 додаток.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Поняття, сутність та роль митного контролю в системі економічної безпеки держави

Розширення масштабів експортно-імпортової діяльності, інтенсифікація міжнародної взаємодії та поглиблення глобальних інтеграційних процесів зумовлюють загострення як внутрішньої, так і зовнішньої конкуренції. Це, своєю чергою, підсилює актуальність забезпечення належного рівня фінансової безпеки держави та її ключових елементів. Вплив глобалізаційних процесів на національну економіку має подвійний характер, поєднуючи як позитивні ефекти, так і потенційні ризики. Серед загроз фінансовій безпеці особливе місце посідають зростання обсягів контрабанди, порушення митного законодавства, втрати державного бюджету через недоотримання митних платежів, а також наявність фіскальних дисбалансів. У цьому контексті важливим інструментом мінімізації негативного впливу зовнішніх чинників виступає ефективно організована система митного контролю.

Сутність митного контролю в системі економічної безпеки держави є предметом широкого наукового осмислення, що обумовлено його багатофункціональним характером та ключовою роллю у регулюванні зовнішньоекономічних процесів. Аналіз сучасних наукових джерел дозволяє стверджувати, що митний контроль розглядається не лише як інструмент забезпечення законності переміщення товарів через митний кордон, але й як важливий елемент механізму захисту національних економічних інтересів.

У працях вітчизняних і зарубіжних дослідників митний контроль переважно трактується як складова державного фінансового контролю, що спрямована на забезпечення повноти надходжень до бюджету, а також на

запобігання митним правопорушенням [8; 10; 46]. Такий підхід акцентує увагу на фіскальній функції митного контролю, яка, за висновками науковців, є однією з базових у системі економічної безпеки. Забезпечення стабільності бюджетних надходжень через ефективне адміністрування митних платежів безпосередньо впливає на фінансову стійкість держави, що, у свою чергу, є ключовим компонентом економічної безпеки.

Теоретико-методологічні засади митного контролю є предметом численних досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Значна кількість праць присвячена визначенню сутності митного контролю, окресленню його ролі в системі державного фінансового контролю, встановленню взаємозв'язків із іншими формами контрольної діяльності та уточненню його економічного змісту. Водночас, попри наявність вагомого наукового доробку, низка проблем залишається недостатньо розробленою та потребує подальшого наукового осмислення.

Зокрема, це стосується ідентифікації факторів і загроз, що впливають на фінансову безпеку держави, а також розроблення превентивних механізмів їх нейтралізації; визначення взаємозалежності між митним контролем і фінансовою безпекою; уточнення ролі митного контролю у структурі забезпечення фінансової безпеки; формування єдиного методичного підходу до оцінювання його ефективності; а також належного наукового обґрунтування постійних трансформацій в організаційній системі митного контролю. Слід підкреслити, що значною мірою ці проблеми зумовлені відсутністю єдиного підходу до трактування сутності митного контролю та багатовекторністю інтерпретації контролю як економічної категорії в межах різних наукових напрямів.

Митний контроль є важливим елементом системи державного фінансового контролю, виступаючи її окремою підсистемою. Водночас у науковій економічній літературі відсутня єдність підходів до визначення змісту категорії «митний контроль». Його трактування варіюється: від ототожнення з митним оформленням до розгляду як різновиду фінансового контролю, складової митної

політики, інструменту державного регулювання або одного з методів нетарифного впливу на зовнішньоекономічні процеси [36, с. 803].

Досить поширеним є підхід, за якого сутність митного контролю розкривається через функціональне призначення митної політики. Зокрема, дослідники, такі як П.В. Пашко та Н. Шевченко, розглядають його як інструмент реалізації контрольної-організаційної функції, що передбачає перевірку законності переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, а також оформлення відповідних дозвільних документів [26; 40].

Подібну позицію висловлює і Я. Корнійко, який трактує митний контроль як одну з ключових функцій діяльності митних органів, акцентуючи увагу на його специфічних формах, режимах і характеристиках, що дозволяють визначити його місце в системі державного фінансового контролю. Такий підхід доцільно визначити як функціональний [13, с. 80].

Іншим поширеним напрямом є ототожнення митного контролю з митними операціями та процедурами. У цьому контексті митні операції розглядаються як комплекс дій, спрямованих на перевірку правомірності переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, їх оформлення та справляння відповідних платежів [11, с. 129]. Натомість митні процедури визначаються як нормативно встановлений порядок організації переміщення товарів, їх оподаткування, оформлення та здійснення контролю в межах реалізації митної політики [48]. Порівняльний аналіз цих понять свідчить, що митні операції мають ширший зміст, тоді як митні процедури виступають їх впорядкованою формою. При цьому митний контроль є невід'ємною складовою як операцій, так і процедур, оскільки забезпечує їх реалізацію. З правової точки зору митні процедури охоплюють митний контроль, митне оформлення та механізми стягнення митних платежів.

Узагальнення існуючих підходів дає підстави стверджувати, що митний контроль здебільшого розглядається з організаційної позиції — як сукупність дій і заходів, які здійснюють митні органи для реалізації контрольної функції. У цьому випадку акцент робиться на суб'єктах контролю та етапах його

здійснення, що дозволяє охарактеризувати відповідний підхід як процесний, оскільки він пов'язаний із послідовністю дій у межах митного оформлення об'єктів контролю.

Крім того, митний контроль доцільно аналізувати як складову системи методів митного регулювання. Митне регулювання має подвійний характер: з одного боку, воно є важливим напрямом економічної політики держави, а з іншого — виступає об'єктом впливу міжнародних інституцій. Відповідно до положень Кіотської конвенції митний контроль входить до структури митного регулювання поряд із митною справою [38, с. 78]. Аналогічний підхід закріплено і в національному законодавстві України. Зокрема, Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначає митне регулювання як комплекс заходів, що охоплюють встановлення мит і податків при переміщенні товарів через митний кордон, процедури митного контролю та організацію діяльності відповідних органів [28].

З урахуванням як зовнішніх, так і внутрішніх чинників розвитку зовнішньоекономічної діяльності України сучасна система митного контролю характеризується низкою специфічних рис. Передусім ідеться про зростання складності та масштабності завдань, пов'язаних із здійсненням контролю, оцінюванням ризиків і виявленням потенційних загроз. Водночас актуалізується потреба у впровадженні інноваційних форм і методів контролю, що зумовлено ускладненням міжнародних торговельних зв'язків та необхідністю забезпечення належного рівня фінансової безпеки. Окрім цього, в умовах глобалізаційних процесів і високого рівня невизначеності суттєво зростають вимоги до результативності, прозорості та якості митного контролю. Додатковою проблемою залишається складність чіткого визначення об'єкта і предмета дослідження в межах цієї категорії.

З огляду на це виникає необхідність уточнення понятійно-категоріального апарату шляхом застосування декомпозиційного підходу, який передбачає виокремлення ключових характеристик митного контролю [8; 23] (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Декомпозиційний аналіз терміну «митний контроль» на складові елементи

№ з/п	Характерна ознака	Елементи визначення терміна «митний контроль»
1	Ідентифікація в контрольній системі	Особливий вид державного фінансового контролю
2	Місце здійснення	Зони митного контролю
3	Суб'єкти митного контролю	Уповноважені суб'єкти (державні органи)
4	Тривалість здійснення	Охоплює період переміщення товарів та інших об'єктів (залежно від мети), сплату митних платежів, виконання приписів контролюючих органів і моніторинг їх виконання
5	Методи здійснення	Визначені законодавством методи (документальна перевірка, огляд, постмитний аудит, опитування тощо)
6	Мета митного контролю	Забезпечення дотримання чинного законодавства та попередження порушень

Джерело: [8; 23]

У табл. 1.1 відображено структуру поняття «митний контроль» через виділення його ключових характеристик, що дозволяє глибше розкрити його економічну та управлінську сутність. Застосування декомпозиційного підходу дає можливість не лише уточнити зміст категорії, але й визначити її місце у системі державного фінансового контролю.

Передусім, митний контроль ідентифікується як особливий різновид державного фінансового контролю, що підкреслює його фіскальну природу та безпосередній вплив на формування доходної частини бюджету. Це дозволяє розглядати його не лише як інструмент регулювання зовнішньоекономічної діяльності, але і як механізм забезпечення фінансової стабільності держави [23, с. 92].

Важливою характеристикою є локалізація здійснення контролю, яка обмежується зонами митного контролю. Це визначає просторові межі реалізації контрольних функцій і водночас забезпечує правову визначеність процедур.

Окремої уваги заслуговує аспект суб'єктності, адже митний контроль здійснюється виключно уповноваженими державними органами. Така

централізація повноважень забезпечує уніфікованість підходів до контролю та підвищує рівень відповідальності за його результати [14, с. 160].

Суттєвою ознакою є тривалість здійснення митного контролю, яка не обмежується моментом перетину кордону [4, с. 198]. Контроль охоплює ширший часовий горизонт — від переміщення товарів до постконтрольних заходів, включаючи моніторинг виконання приписів. Це свідчить про еволюцію митного контролю від суто процедурного до системного та безперервного процесу.

Методичний аспект представлений через сукупність інструментів контролю, що визначені законодавством. Їх різноманітність (від документальних перевірок до постмитного аудиту) дозволяє адаптувати контрольні заходи до конкретних умов і рівня ризику, що є важливим в умовах глобалізації та ускладнення торговельних потоків.

Завершальним елементом виступає цільова спрямованість митного контролю, яка полягає у забезпеченні дотримання законодавства та попередженні правопорушень. Це підтверджує превентивний характер контролю, що орієнтований не лише на фіксацію порушень, а й на їх недопущення [47].

Таким чином, декомпозиційний аналіз дозволяє зробити висновок, що митний контроль є багатокomпонентною, комплексною категорією, яка поєднує у собі правові, економічні та організаційні аспекти. Його ефективність безпосередньо впливає на рівень фінансової безпеки держави, що визначає необхідність подальшого вдосконалення як методів, так і організаційних механізмів його реалізації.

Отже, узагальнення наукових підходів дало змогу виокремити чотири ключові напрями трактування митного контролю — функціональний, процесний, методологічний та фінансовий, що підтверджує його комплексний характер. Використання декомпозиційного аналізу дозволило конкретизувати зміст цієї категорії та обґрунтувати її визначення як особливого виду державного

фінансового контролю, спрямованого на забезпечення законності, ефективності та безпеки у сфері переміщення товарів через митний кордон.

Узагальнюючи результати аналізу наукових джерел, доцільно зазначити, що митний контроль є складною багаторівневою категорією, яка поєднує у собі функції державного управління, фінансового контролю та економічного регулювання.

Його роль у системі економічної безпеки полягає у забезпеченні захисту національних економічних інтересів, стабільності бюджетної системи, протидії економічним правопорушенням та створенні сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Це обумовлює необхідність подальшого вдосконалення теоретичних підходів і практичних механізмів організації митного контролю з урахуванням сучасних глобалізаційних викликів.

1.2. Нормативно-правове забезпечення функціонування системи митного контролю в Україні

Функціонування системи митного контролю в Україні ґрунтується на складному багаторівневому нормативно-правовому механізмі, який відображає поєднання національних правових традицій, інституційних трансформацій та процесів правової гармонізації з європейським правом. У науковому дискурсі нормативно-правове забезпечення митного контролю розглядається не лише як сукупність юридичних норм, а як системоутворюючий фактор, що визначає характер, інструментарій та ефективність реалізації митної політики держави в умовах глобалізації та зростаючих ризиків економічної безпеки.

Центральне місце у системі правового регулювання митного контролю посідає Митний кодекс України [19], який виконує функцію кодифікованого акта, що інтегрує правові, економічні та організаційні засади митної справи. Його значення полягає не лише у формальному визначенні процедур митного

контролю, а у формуванні концептуальної моделі взаємодії держави та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Саме через норми Кодексу закріплюється інституційна архітектура митного контролю, визначаються принципи законності, прозорості, вибірковості контролю та пріоритетності ризик-орієнтованого підходу. У цьому контексті митний контроль постає як інструмент, що забезпечує баланс між фіскальними інтересами держави та необхідністю сприяння міжнародній торгівлі.

Важливою складовою нормативного забезпечення є також підзаконні акти, зокрема постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства фінансів, які деталізують процедури митного контролю, механізми авторизації суб'єктів ЗЕД, порядок здійснення митних формальностей тощо. Наприклад, постанова КМУ №1092 регламентує порядок надання авторизацій та реалізацію положень митного законодавства [5].

Крім того, нормативну основу формують закони України, що вносять зміни до митного законодавства, зокрема Закон №4710-IX (2025 р.), спрямований на вдосконалення процедур справляння митних платежів та митних формальностей [21].

Суттєвим напрямом розвитку нормативної бази є імплементація положень митного законодавства ЄС (зокрема Закон №3926-IX), що забезпечує адаптацію української митної системи до європейських стандартів (табл. 1.2).

Аналіз наведених нормативно-правових актів (табл. 1.2) дозволяє зробити висновок, що система митного контролю в Україні має багаторівневу структуру та базується на поєднанні кодифікованого законодавства і підзаконних актів. Центральне місце займає Митний кодекс, який визначає загальні принципи функціонування митної системи, включаючи порядок здійснення митного контролю, строки митного оформлення (до 4 годин у стандартних випадках), а також правила функціонування зон митного контролю.

Таблиця 1.2

**Основні нормативно-правові акти у сфері митного контролю України
(станом на 2026 р.)**

№	Нормативно-правовий акт	Рік / статус	Ключовий зміст
1	Митний кодекс України	2012 (ред. 2026)	Визначає правові засади митної справи, митні режими, процедури контролю
2	Закон України №4710-IX	2025	Вдосконалення справляння митних платежів, митних процедур
3	Закон України №3926-IX	2024	Імплементация норм Митного кодексу ЄС
4	Постанова КМУ №1092	2022 (ред. 2026)	Надання авторизацій, критерії відповідності суб'єктів
5	Податковий кодекс України	чинний	Регламентує оподаткування імпортно-експортних операцій
6	Накази Мінфіну (2026)	чинні	Деталізація митних процедур, тарифів

Джерело: [5; 19; 21]

Однією з ключових тенденцій розвитку законодавства є посилення фіскальної складової митного контролю. Зокрема, нові зміни передбачають удосконалення механізмів адміністрування митних платежів, що спрямовано на зменшення втрат бюджету та підвищення ефективності контролю [15].

Водночас спостерігається активна євроінтеграційна трансформація митного законодавства. Імплементация норм ЄС сприяє:

- запровадженню ризик-орієнтованого підходу;
- цифровізації митних процедур;
- спрощенню митного оформлення;
- підвищенню прозорості контролю.

Це підтверджує перехід від традиційної моделі митного контролю до сучасної сервісно-орієнтованої системи.

Ще однією важливою тенденцією є інституційна деталізація процедур митного контролю через підзаконні акти. Постанови КМУ та накази Мінфіну конкретизують порядок здійснення контролю, що забезпечує його практичну

реалізацію. Однак така фрагментарність нормативної бази інколи ускладнює її застосування [34].

Аналіз чинного законодавства свідчить, що сучасна модель митного контролю в Україні зазнала суттєвої трансформації під впливом євроінтеграційних процесів. Імплементация положень митного законодавства Європейського Союзу зумовила переорієнтацію системи контролю з переважно формально-процедурної моделі на ризик-орієнтовану, яка базується на принципах селективності та аналітичного управління ризиками. Це означає, що митний контроль дедалі більше трансформується у превентивний інструмент, спрямований не на суцільну перевірку, а на ідентифікацію потенційно ризикових операцій.

Важливою тенденцією розвитку нормативно-правового забезпечення є посилення фіскальної функції митного контролю. Законодавчі зміни останніх років спрямовані на вдосконалення механізмів адміністрування митних платежів, що відображає прагнення держави мінімізувати втрати бюджету та підвищити ефективність контролю за їх надходженням. У цьому аспекті митний контроль виступає не лише як інструмент регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а як ключовий елемент бюджетної політики, що безпосередньо впливає на фінансову стабільність держави [41].

Водночас нормативно-правове регулювання митного контролю характеризується високим ступенем деталізації, що реалізується через систему підзаконних актів. Постанови Кабінету Міністрів України та нормативні документи Міністерства фінансів конкретизують процедури митного контролю, визначають алгоритми взаємодії між митними органами та суб'єктами господарювання, встановлюють критерії оцінки ризиків і порядок застосування митних формальностей. Така деталізація, з одного боку, забезпечує практичну реалізацію норм Митного кодексу, а з іншого — створює ризики фрагментарності правового регулювання, що ускладнює його системне сприйняття та застосування.

Особливу увагу в сучасних наукових дослідженнях приділяють цифровізації митного контролю як складовій нормативно-правового забезпечення. Законодавчі зміни, спрямовані на впровадження електронного декларування, автоматизованих систем аналізу ризиків та централізованого обліку митних платежів, формують нову парадигму митного адміністрування. У цьому контексті митний контроль набуває ознак цифрової системи управління, що функціонує на основі обробки великих масивів даних та алгоритмічного прийняття рішень. Така трансформація сприяє підвищенню прозорості, зменшенню корупційних ризиків та оптимізації витрат часу на здійснення митних процедур [35].

Разом із тим, результати аналізу чинного законодавства дозволяють виявити низку системних проблем. Передусім це стосується нестабільності нормативної бази, що проявляється у частих змінах законодавства, які, хоча і спрямовані на його вдосконалення, водночас ускладнюють адаптацію суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності до нових умов. Крім того, існує проблема недостатньої узгодженості митного законодавства з нормами податкового та адміністративного права, що створює колізії у правозастосовній практиці.

Не менш важливим є питання ефективності реалізації нормативно-правових норм. Формальна наявність сучасного законодавства не завжди гарантує його результативність, що зумовлено інституційними обмеженнями, рівнем технічного забезпечення митних органів та людським фактором. У цьому контексті нормативно-правове забезпечення слід розглядати не ізольовано, а у взаємозв'язку з організаційними та технологічними аспектами функціонування митної системи [43].

З позиції забезпечення економічної безпеки держави нормативно-правова база митного контролю виконує інтегративну функцію, оскільки поєднує механізми фінансового контролю, регулювання зовнішньої торгівлі та протидії економічним правопорушенням. Її ефективність визначає рівень митної безпеки, яка, у свою чергу, є складовою фінансової та економічної безпеки держави. Недоліки у правовому регулюванні або його реалізації можуть призводити до

вtrat бюджетних надходжень, зростання тіньової економіки та посилення контрабандних потоків (рис. 1.1) [10].

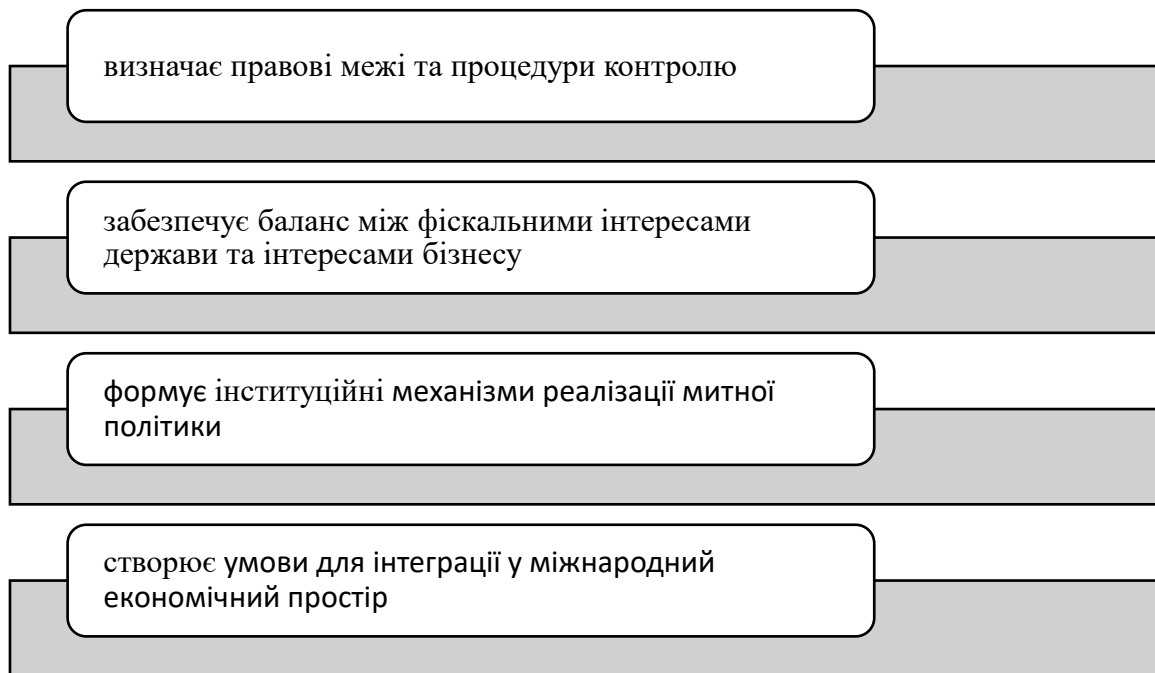

Рис. 1.1. Роль нормативно-правового забезпечення у функціонуванні митного контролю

Джерело: [10]

Отже, нормативно-правове забезпечення (рис. 1.1) виконує системоутворюючу функцію у сфері митного контролю, оскільки: визначає правові межі та процедури контролю; забезпечує баланс між фіскальними інтересами держави та інтересами бізнесу; формує інституційні механізми реалізації митної політики; створює умови для інтеграції у міжнародний економічний простір [8; 10; 13].

З огляду на це, ефективність митного контролю безпосередньо залежить від якості нормативної бази. Її вдосконалення є необхідною умовою зміцнення фінансової та економічної безпеки держави.

Узагальнюючи, доцільно зазначити, що нормативно-правове забезпечення митного контролю в Україні перебуває на етапі активної трансформації, що характеризується переходом від традиційної адміністративно-контрольної моделі до інтегрованої, цифровізованої та ризик-орієнтованої системи.

Подальший розвиток цієї системи потребує не лише вдосконалення законодавства, але й забезпечення його стабільності, узгодженості та ефективної імплементації, що є необхідною умовою зміцнення економічної безпеки держави в сучасних умовах глобальних викликів.

1.3. Основні засади системи митного контролю у забезпеченні економічної безпеки держави

У сучасних умовах трансформації глобальної економіки та зростання обсягів міжнародної торгівлі методи й інструменти митного контролю набувають якісно нового змісту. У науковій літературі вони розглядаються не лише як сукупність практичних заходів, а як елементи цілісної методологічної системи, що забезпечує досягнення стратегічної мети — мінімізацію загроз економічній безпеці держави при одночасному сприянні законній зовнішньоекономічній діяльності. Відтак ключовим є не стільки перелік інструментів, скільки логіка їх застосування, що ґрунтується на принципах селективності, ризик-орієнтованості та ефективного розподілу ресурсів.

Одним із базових інструментів митного контролю є документальний контроль, який передбачає перевірку достовірності та повноти відомостей, зазначених у митних деклараціях, товаросупровідних документах та інших джерелах інформації. Його методологічна значущість полягає у формуванні первинної інформаційної бази для подальшого аналізу ризиків. У сучасній практиці документальний контроль дедалі більше інтегрується з автоматизованими системами обробки даних, що дозволяє здійснювати попередній відбір потенційно ризикових операцій ще до фактичного переміщення товарів через митний кордон. Таким чином, цей інструмент виконує не лише перевірочну, але й аналітичну функцію, трансформуючись у складову інформаційно-аналітичного забезпечення митного контролю [24, с. 12].

Фізичний огляд товарів і транспортних засобів традиційно розглядається як один із найбільш надійних методів виявлення порушень. Проте з

методологічної точки зору його застосування в сучасних умовах підпорядковується принципу селективності. Суцільний огляд є економічно недоцільним і суперечить завданню сприяння міжнародній торгівлі, тому фізичний контроль застосовується вибірково — на основі результатів аналізу ризиків. Такий підхід дозволяє мінімізувати витрати часу та ресурсів, зосереджуючи увагу митних органів на найбільш проблемних операціях. Водночас фізичний огляд зберігає свою значущість як інструмент підтвердження або спростування результатів аналітичних процедур [9, с. 90].

Суттєвої трансформації в останні роки зазнав митний аудит (постмитний контроль), який у наукових дослідженнях розглядається як один із найбільш ефективних інструментів сучасної митної політики. Його методологічна перевага полягає у зміщенні акценту з попереднього контролю на контроль після завершення митного оформлення. Це дозволяє, з одного боку, значно скоротити час проходження митних процедур, а з іншого — забезпечити більш глибокий і системний аналіз діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

На відміну від традиційних форм контролю, митний аудит охоплює не окрему операцію, а комплекс господарських процесів, що дозволяє виявляти системні порушення, зокрема заниження митної вартості, неправильну класифікацію товарів чи ухилення від сплати платежів. У цьому контексті митний аудит виступає інструментом стратегічного контролю, який забезпечує довгостроковий ефект у вигляді підвищення податкової дисципліни та прозорості бізнесу [27, с. 100].

Ключове місце в сучасній методології митного контролю посідає аналіз ризиків, який виступає інтегруючим елементом усієї системи. Його сутність полягає у виявленні, оцінюванні та прогнозуванні ймовірності порушень митного законодавства з метою оптимізації контрольних заходів. Методологічно ризик-орієнтований підхід передбачає перехід від тотального контролю до вибіркового, що базується на використанні статистичних даних, профілів ризику, аналітичних моделей та алгоритмів обробки інформації [42, с. 55].

Такий підхід забезпечує більш раціональне використання ресурсів митних органів і підвищує ефективність виявлення правопорушень. З точки зору економічної безпеки, застосування аналізу ризиків дозволяє своєчасно ідентифікувати загрози, пов'язані з контрабандою, ухиленням від оподаткування та іншими формами тіньової діяльності, що прямо впливають на фінансову стабільність держави.

Важливою складовою сучасної системи митного контролю є електронні та автоматизовані системи, які забезпечують технологічну основу для реалізації зазначених методів. Їх впровадження зумовлює формування нової моделі митного адміністрування, що базується на цифровізації процесів, інтеграції інформаційних ресурсів та використанні інтелектуальних алгоритмів аналізу даних. Електронне декларування, автоматизовані системи аналізу ризиків, інформаційні платформи обміну даними з іншими державними органами та міжнародними структурами дозволяють значно підвищити прозорість і швидкість митних процедур. Методологічно це означає перехід від ручного контролю до системного управління потоками інформації, що суттєво знижує вплив людського фактору та корупційних ризиків [49].

Узагальнюючи, слід зазначити, що ефективність методів та інструментів митного контролю визначається не їх ізольованим застосуванням, а інтеграцією в єдину методологічну систему, яка ґрунтується на ризик-орієнтованому підході, цифровізації та стратегічному плануванні. Поєднання документального контролю, вибіркового фізичного огляду, постмитного аудиту та сучасних інформаційних технологій створює багаторівневу систему контролю, здатну забезпечити як захист економічних інтересів держави, так і сприятливі умови для розвитку міжнародної торгівлі. Саме така методологічна трансформація митного контролю відповідає сучасним викликам економічної безпеки та визначає перспективи подальшого розвитку митної системи України.

У сучасних наукових дослідженнях митний контроль розглядається як один із ключових інституційних механізмів забезпечення економічної безпеки держави, оскільки саме через нього реалізується значна частина регулятивних,

фіскальних та захисних функцій державної економічної політики. Його вплив має комплексний характер і проявляється через взаємодію з основними складовими економічної безпеки — фінансовою, зовнішньоекономічною та бюджетною (табл. 1.3) [24; 42; 49].

Таблиця 1.3

Взаємозв'язок митного контролю з ключовими складовими економічної безпеки держави

№	Складова економічної безпеки	Напрямок впливу митного контролю	Механізм реалізації впливу
1	Фінансова безпека	Контроль за повнотою та своєчасністю сплати митних платежів	Документальний контроль, митний аудит, перевірка митної вартості
2	Бюджетна стабільність	Формування доходної частини державного бюджету	Адміністрування митних платежів, постмитний контроль, автоматизація розрахунків
3	Зовнішньоекономічна безпека	Регулювання імпортно-експортних потоків	Застосування митних режимів, тарифних і нетарифних інструментів
4	Антиконтрабандна безпека	Протидія незаконному переміщенню товарів	Фізичний огляд, аналіз ризиків, інформаційні системи
5	Внутрішньоринкова (економічна) безпека	Захист національного виробника	Контроль якості, відповідності стандартам, тарифне регулювання
6	Інституційна безпека	Підвищення ефективності державного управління	Цифровізація митних процедур, автоматизація контролю
7	Інвестиційна безпека	Формування довіри до державної митної системи	Спрощення процедур, прозорість, передбачуваність контролю

Джерело: [24; 42; 49]

Систематизація взаємозв'язків між митним контролем та складовими економічної безпеки дозволяє зробити висновок про його багатовекторний і системоутворюючий характер (табл. 1.3). Митний контроль не обмежується виконанням окремих фіскальних чи регулятивних функцій, а виступає інтегрованим механізмом впливу на різні рівні економічної системи держави.

З позиції фінансової безпеки митний контроль виступає інструментом забезпечення стабільності грошових потоків держави, насамперед через

контроль за правильністю нарахування та повнотою сплати митних платежів. У науковій літературі обґрунтовується, що ефективність митного контролю прямо корелює з рівнем втрат бюджету від тіньових схем, заниження митної вартості та ухилення від оподаткування. Таким чином, митний контроль виконує функцію фінансового «фільтра», який обмежує нелегальні фінансові потоки та сприяє формуванню прозорого економічного середовища. Його недостатня ефективність, навпаки, створює передумови для зростання тіньової економіки, що підриває фінансову стабільність держави [32].

У контексті зовнішньоекономічної безпеки митний контроль забезпечує регулювання потоків товарів, капіталів і послуг через митний кордон, формуючи баланс між відкритістю економіки та захистом національних інтересів. Його методологічна роль полягає у селективному впливі на зовнішньоекономічні операції, що дозволяє обмежувати доступ на внутрішній ринок товарів, які становлять загрозу для економіки або не відповідають встановленим стандартам. Водночас ефективний митний контроль сприяє легалізації зовнішньоекономічних відносин, підвищує довіру до державних інституцій і створює передумови для інтеграції у світовий економічний простір [44].

Особливе значення має взаємозв'язок митного контролю з бюджетною стабільністю держави. Надходження від митних платежів традиційно становлять вагомую частку доходів державного бюджету, особливо в умовах економічної нестабільності та обмежених внутрішніх ресурсів. У цьому аспекті митний контроль виконує не лише контрольну, але й системоутворюючу функцію, забезпечуючи прогнозованість і регулярність бюджетних надходжень. Водночас наукові дослідження підкреслюють, що неефективність митного контролю призводить до значних фіскальних втрат, що ускладнює реалізацію державних програм та підриває макроекономічну рівновагу.

Одним із ключових проявів взаємозв'язку митного контролю з економічною безпекою є його роль у протидії контрабанді та незаконному обігу товарів. З методологічної точки зору митний контроль виступає інструментом мінімізації асиметрії інформації між державою та суб'єктами

зовнішньоекономічної діяльності. Використання ризик-орієнтованих підходів, аналітичних моделей і цифрових технологій дозволяє своєчасно виявляти потенційно небезпечні операції та запобігати їх реалізації [20].

Таким чином, митний контроль не лише фіксує порушення, але й виконує превентивну функцію, знижуючи рівень економічної злочинності.

Не менш важливим аспектом є забезпечення наповнення державного бюджету через ефективне адміністрування митних платежів. У цьому контексті митний контроль виконує роль механізму забезпечення податкової дисципліни у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Завдяки поєднанню документального контролю, постмитного аудиту та аналізу ризиків формується система, яка дозволяє не лише виявляти порушення, але й стимулювати добровільне дотримання законодавства. Це, у свою чергу, сприяє зростанню стабільних бюджетних надходжень та зменшенню залежності держави від зовнішніх фінансових ресурсів.

Захисна функція митного контролю проявляється у забезпеченні конкурентоспроможності національного виробника шляхом обмеження доступу на внутрішній ринок недобросовісної імпортової продукції. Йдеться не лише про тарифні інструменти, але й про контроль за дотриманням технічних, екологічних і санітарних стандартів. У цьому сенсі митний контроль виступає інструментом структурної політики, спрямованої на підтримку національної економіки та збереження її виробничого потенціалу.

Взаємозв'язок митного контролю з економічною безпекою має системний характер і проявляється у взаємному впливі: з одного боку, ефективний митний контроль підвищує рівень економічної безпеки, з іншого — стан економічної безпеки визначає вимоги до організації та методів митного контролю. У сучасних умовах цей взаємозв'язок ускладнюється під впливом глобалізаційних процесів, цифровізації та зростання транскордонних ризиків, що вимагає постійного вдосконалення як інструментів контролю, так і нормативно-правового забезпечення [23, с. 92].

Отже, митний контроль слід розглядати як інтегрований елемент системи економічної безпеки, який забезпечує стабільність фінансових потоків, ефективність зовнішньоекономічної діяльності та захист національних економічних інтересів. Його роль виходить за межі суто контрольної функції і набуває стратегічного значення в контексті забезпечення сталого розвитку держави.

Розвиток глобальної економіки, інтенсифікація міжнародної торгівлі та поглиблення інтеграційних процесів зумовлюють необхідність якісної трансформації системи митного контролю. У сучасному науковому дискурсі ці зміни розглядаються як перехід від традиційної адміністративно-контрольної моделі до інноваційної, цифровізованої та аналітично орієнтованої системи, здатної ефективно реагувати на нові виклики економічної безпеки. Відповідно, методологічні засади митного контролю зазнають суттєвого переосмислення, що проявляється у зміні підходів, інструментів та логіки його реалізації (рис. 1.2) [37].

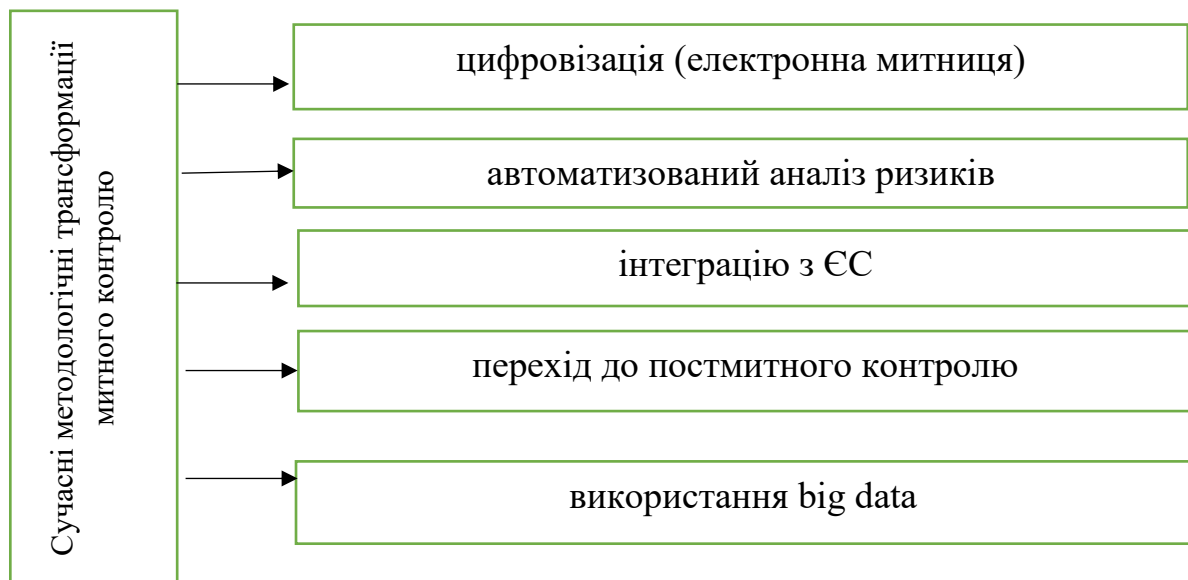

Рис. 1.2. Сучасні методологічні трансформації митного контролю

Джерело: [37]

Аналізуючи рис. 1.2. можна сказати, що однією з ключових тенденцій є цифровізація митного контролю, яка формує основу так званої електронної митниці. Її сутність полягає у переході від паперових процедур до електронного документообігу, автоматизованого декларування та інтегрованих інформаційних

систем. З методологічної точки зору це означає трансформацію митного контролю з процедурно-орієнтованого процесу у систему управління інформаційними потоками. Електронні платформи забезпечують оперативний обмін даними між митними органами, суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іншими державними інституціями, що сприяє підвищенню прозорості, скороченню часу митного оформлення та мінімізації корупційних ризиків. Таким чином, цифровізація виступає не лише технологічним нововведенням, а фундаментальною зміною методології митного адміністрування.

Важливим елементом сучасних трансформацій є впровадження автоматизованого аналізу ризиків, який базується на використанні алгоритмів обробки великих масивів даних. У традиційній моделі митний контроль мав переважно реактивний характер, тоді як сучасний підхід передбачає його проактивну спрямованість. Автоматизовані системи дозволяють ідентифікувати ризикові операції на основі статистичних закономірностей, профілів ризику та поведінкових моделей суб'єктів господарювання. З методологічної точки зору це означає перехід до інтелектуалізації митного контролю, де рішення приймаються не лише на основі нормативних приписів, але й аналітичних даних. Такий підхід підвищує точність і ефективність контролю, зменшуючи навантаження на митні органи та одночасно підсилюючи захист економічних інтересів держави [27].

Суттєвий вплив на трансформацію митного контролю має інтеграція України до європейського економічного простору. Гармонізація митного законодавства з правом Європейського Союзу передбачає імплементацію принципів спрощення процедур, прозорості, взаємного визнання контролю та орієнтації на сервісну модель взаємодії з бізнесом. У методологічному аспекті це означає зміну парадигми митного контролю - від фіскально-карального інструменту до інструменту партнерської взаємодії між державою і суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Така трансформація сприяє підвищенню конкурентоспроможності національної економіки та її інтеграції у глобальні ланцюги створення вартості.

Однією з найбільш значущих змін є перехід до постмитного контролю (митного аудиту), який поступово стає домінуючою формою контролю в сучасних митних системах. Такий підхід дозволяє поєднати спрощення процедур для добросовісного бізнесу з поглибленим контролем ризикових операцій. Постмитний контроль забезпечує більш комплексне дослідження фінансово-господарської діяльності підприємств, що підвищує ефективність виявлення порушень та сприяє формуванню культури добровільного дотримання законодавства [46].

Окремої уваги заслуговує використання технологій Big Data у системі митного контролю. Зростання обсягів інформації, що обробляється митними органами, зумовлює необхідність застосування нових підходів до її аналізу. Використання великих даних дозволяє виявляти приховані закономірності, прогнозувати поведінку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та оперативно реагувати на нові ризики. У цьому контексті митний контроль трансформується у складну аналітичну систему, що функціонує на перетині економіки, права та інформаційних технологій. Це відкриває нові можливості для підвищення ефективності контролю, але водночас потребує розвитку відповідної інфраструктури та підвищення кваліфікації персоналу [41, с. 320].

Загалом сучасні трансформації митного контролю свідчать про його еволюцію від статичної системи адміністративного нагляду до динамічної, інтелектуалізованої та цифровізованої моделі управління зовнішньоекономічними процесами. Ця еволюція обумовлена необхідністю адаптації до нових викликів економічної безпеки, серед яких зростання транскордонної злочинності, ускладнення логістичних ланцюгів та посилення конкуренції на світових ринках. Отже, сучасний митний контроль постає як комплексна система, що інтегрує цифрові технології, аналітичні інструменти та європейські стандарти управління. Його подальший розвиток пов'язаний із поглибленням цифровізації, удосконаленням ризик-орієнтованих підходів та розширенням міжнародної співпраці, що у сукупності сприятиме зміцненню економічної безпеки держави в умовах глобальних трансформацій.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

2.1. Оцінка результативності проведення митного контролю в умовах воєнного стану та її впливу на економічну безпеку держави

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України система митного контролю набула особливого значення як один із ключових елементів забезпечення економічної безпеки держави. Воєнний стан суттєво трансформував функціональне призначення митних органів, оскільки поряд із традиційними фіскальними завданнями значно посилилася безпекова складова їх діяльності. За таких умов результативність митного контролю визначається не лише ефективністю адміністрування митних платежів, а й здатністю держави забезпечувати стабільність зовнішньоекономічних процесів, протидіяти контрабанді, контролювати переміщення стратегічно важливих товарів та підтримувати належний рівень економічної стійкості країни.

У науковій літературі результативність митного контролю розглядається як комплексна характеристика діяльності митних органів, що відображає рівень досягнення поставлених державою цілей у сфері митної політики, захисту національних економічних інтересів та забезпечення дотримання митного законодавства. В сучасних умовах ефективний митний контроль виступає не лише інструментом фіскального регулювання, але й важливим механізмом забезпечення фінансової, зовнішньоекономічної та національної безпеки держави. Особливо актуальним це питання стало після введення воєнного стану, коли Україна зіткнулася з необхідністю оперативного реагування на нові економічні та безпекові виклики.

Сутність результативності митного контролю в умовах воєнного стану полягає у здатності митних органів забезпечувати належний рівень контролю за переміщенням товарів через митний кордон при одночасному спрощенні процедур для критично важливого імпорту, гуманітарної допомоги та військових вантажів. У зв'язку з цим митна система України функціонує в умовах підвищеного навантаження, спричиненого зміною логістичних маршрутів, блокуванням морських портів, зростанням обсягів гуманітарної допомоги та необхідністю оперативного митного оформлення товарів оборонного призначення [33].

Важливою складовою оцінки результативності митного контролю є його фінансова ефективність. Надходження митних платежів формують значну частину доходів державного бюджету України, особливо в умовах війни, коли суттєво зросли державні витрати на оборону та соціальну підтримку населення. Саме тому забезпечення стабільності митних надходжень стало одним із ключових завдань митних органів. Разом із цим ефективність митного контролю визначається не лише обсягами надходжень, а й рівнем протидії тіншовій економіці, незаконному переміщенню товарів, ухиленню від сплати митних платежів та контрабанді.

В умовах воєнного стану значно посилюється безпекова функція митного контролю. Митні органи здійснюють контроль за переміщенням товарів подвійного призначення, військової продукції, стратегічної сировини, лікарських засобів, паливно-енергетичних ресурсів та інших критично важливих товарів. Одночасно особливого значення набуває боротьба з незаконним переміщенням зброї, наркотичних засобів та інших предметів, що можуть становити загрозу національній безпеці. Таким чином, митний контроль стає складовою загальної системи державної безпеки та одним із інструментів захисту економічного суверенітету України [44].

Необхідно зазначити, що результативність митного контролю безпосередньо залежить від рівня цифровізації митних процедур та ефективності системи управління ризиками. В сучасних умовах важливу роль відіграє

впровадження електронного декларування, автоматизованих систем аналізу ризиків, міжнародного обміну митною інформацією та гармонізації українського митного законодавства із стандартами Європейського Союзу. Використання цифрових технологій дозволяє підвищити швидкість митного оформлення, мінімізувати корупційні ризики та забезпечити прозорість діяльності митних органів навіть в умовах воєнного стану.

Оцінка результативності митного контролю в умовах воєнного стану потребує комплексного аналізу ключових показників діяльності митних органів, які характеризують рівень виконання фіскальної, безпекової та регуляторної функцій держави. Особливого значення така оцінка набуває в умовах повномасштабної війни, коли митна система України функціонує в умовах підвищеного навантаження, трансформації логістичних маршрутів та необхідності забезпечення економічної безпеки держави.

Одним із основних індикаторів ефективності митного контролю є обсяги митних надходжень до державного бюджету. У 2021 році митні платежі становили 484 млрд грн, що відповідало стабільному функціонуванню зовнішньоекономічної діяльності в довоєнний період. У 2022 році внаслідок початку повномасштабної агресії РФ, руйнування логістичної інфраструктури та тимчасового запровадження податкових і митних пільг спостерігалося скорочення митних надходжень до 300 млрд грн. Водночас уже у 2023–2025 роках простежується поступове відновлення митної системи та збільшення бюджетних надходжень завдяки стабілізації імпорتنих операцій, цифровізації процедур та посиленню контролю за сплатою митних платежів (табл. 2.1) [6].

Дані таблиці свідчать, що після різкого зниження ефективності митної системи у 2022 році спостерігається поступове відновлення результативності митного контролю. Насамперед це підтверджується позитивною динамікою митних надходжень, які у 2025 році перевищують довоєнний рівень. Така тенденція обумовлена адаптацією зовнішньоекономічної діяльності до умов воєнного стану, переорієнтацією логістичних маршрутів на західний кордон та активізацією імпорتنих операцій.

Таблиця 2.1

**Динаміка основних показників ефективності митного контролю
України у 2021–2025 рр.**

Показник	2021	2022	2023	2024	2025
Митні надходження до бюджету, млрд грн	484	300	395	468	520
Кількість виявлених порушень митних правил, тис. випадків	17,3	14,1	16,8	18,5	19,2
Сума донарахованих митних платежів, млрд грн	4,8	3,6	5,2	6,1	6,7
Вартість вилученої контрабанди, млрд грн	1,9	2,4	3,1	3,6	4,0
Середній час митного оформлення імпорту, годин	5,8	6,9	5,2	4,4	3,8
Кількість гуманітарних вантажів, тис. декларацій	12	145	188	172	160
Частка електронного декларування, %	92	95	97	98	99
Ефективність системи управління ризиками, % результативних спрацювань	31	38	44	49	53
Випадки незаконного переміщення зброї та товарів подвійного призначення	420	690	870	940	1015

Джерело: складено автором за [6]

Показовим індикатором ефективності митного контролю є кількість виявлених порушень митних правил та обсяги вилученої контрабандної продукції. У 2022–2025 роках спостерігається збільшення кількості виявлених правопорушень, що свідчить не лише про зростання ризиків незаконного переміщення товарів у воєнний період, а й про посилення контрольної діяльності митних органів. Водночас збільшення вартості вилученої контрабандної продукції демонструє підвищення ефективності аналітичної та правоохоронної роботи митниці.

Важливим критерієм оцінки результативності митного контролю є швидкість митного оформлення товарів. У 2022 році середній час митного оформлення збільшився через різке навантаження на пункти пропуску та зміну транспортних маршрутів. Проте вже у 2023–2025 роках відбулося суттєве скорочення часу оформлення завдяки цифровізації митних процедур, автоматизації процесів та впровадженню електронного документообігу [6].

Особливу роль в умовах воєнного стану відіграє оформлення гуманітарних вантажів. Якщо у 2021 році кількість відповідних декларацій була незначною, то у 2022 році вона зросла більш ніж у 12 разів. Це пов'язано з масштабним надходженням міжнародної гуманітарної допомоги, військового обладнання, медикаментів та товарів першої необхідності. Незважаючи на необхідність спрощення процедур, митні органи були змушені одночасно забезпечувати належний рівень контролю за переміщенням таких вантажів [5].

Позитивною тенденцією є зростання частки електронного декларування. У 2025 році майже всі митні декларації оформлюються в електронному форматі, що відповідає європейським стандартам митного адміністрування та сприяє мінімізації корупційних ризиків. Паралельно підвищується результативність системи управління ризиками, яка дозволяє більш ефективно виявляти потенційні порушення та оптимізувати використання ресурсів митних органів.

Разом із тим негативною тенденцією залишається зростання випадків незаконного переміщення зброї та товарів подвійного призначення. В умовах війни такі правопорушення становлять серйозну загрозу економічній та національній безпеці держави. Саме тому митний контроль дедалі більше виконує не лише фіскальну, а й правоохоронну та безпекову функцію.

Ефективність митного контролю безпосередньо впливає на рівень економічної безпеки держави, оскільки митні органи виконують не лише фіскальну, а й регуляторну, захисну та безпекову функції. В умовах воєнного стану та зростання зовнішньоекономічних ризиків результативність діяльності митних органів набуває особливого значення для забезпечення стабільності фінансової системи, захисту внутрішнього ринку, протидії контрабанді та підтримання належного рівня національної безпеки.

Саме від ефективності митного контролю залежить повнота надходжень до державного бюджету, швидкість переміщення критично важливих товарів, а також здатність держави своєчасно реагувати на економічні та безпекові загрози. Узагальнення основних напрямів впливу митного контролю на складові економічної безпеки України наведено у таблиці. (табл. 2.2) [21].

Таблиця 2.2

Вплив результативності митного контролю на складові економічної безпеки України

Складова економічної безпеки	Основні напрями впливу митного контролю	Показники оцінки ефективності	Наслідки для держави
Фінансова безпека	Забезпечення надходжень митних платежів	Обсяг митних надходжень; суми донарахувань; рівень ухилення від сплати митних платежів	Наповнення бюджету, фінансування оборони та соціальних витрат
Валютна стабільність	Контроль імпортно-експортних операцій	Обсяг валютних надходжень; експортно-імпортний баланс	Підтримка стабільності національної валюти
Детінізація економіки	Протидія контрабанді та незаконному імпорту	Обсяги вилученої контрабанди; кількість порушень митних правил	Зменшення тіньового сектору економіки
Зовнішньоекономічна безпека	Контроль стратегічного імпорту та експорту	Обсяг критичного імпорту; швидкість митного оформлення	Безперебійне функціонування економіки
Захист внутрішнього ринку	Обмеження ввезення небезпечної та санкційної продукції	Кількість виявлених санкційних товарів	Захист національного товаровиробника
Національна безпека	Контроль переміщення зброї та товарів подвійного призначення	Кількість виявлених випадків незаконного переміщення	Зниження безпекових ризиків
Соціально-економічна стабільність	Забезпечення критичного імпорту та гуманітарних вантажів	Обсяги гуманітарних поставок; час оформлення вантажів	Стабільність забезпечення населення товарами

Джерело: складено автором за [21]

Дані табл. 2.2 демонструють комплексний характер впливу митного контролю на різні складові економічної безпеки держави. Насамперед митний контроль забезпечує фінансову стабільність держави через наповнення бюджету митними платежами, протидію ухиленню від сплати податків та зменшення рівня тінізації зовнішньоекономічної діяльності.

Одночасно митна система виконує важливу безпекову функцію, спрямовану на захист внутрішнього ринку, контроль стратегічного імпорту та недопущення незаконного ввезення товарів, що можуть становити загрозу національній безпеці України (рис. 2.1).

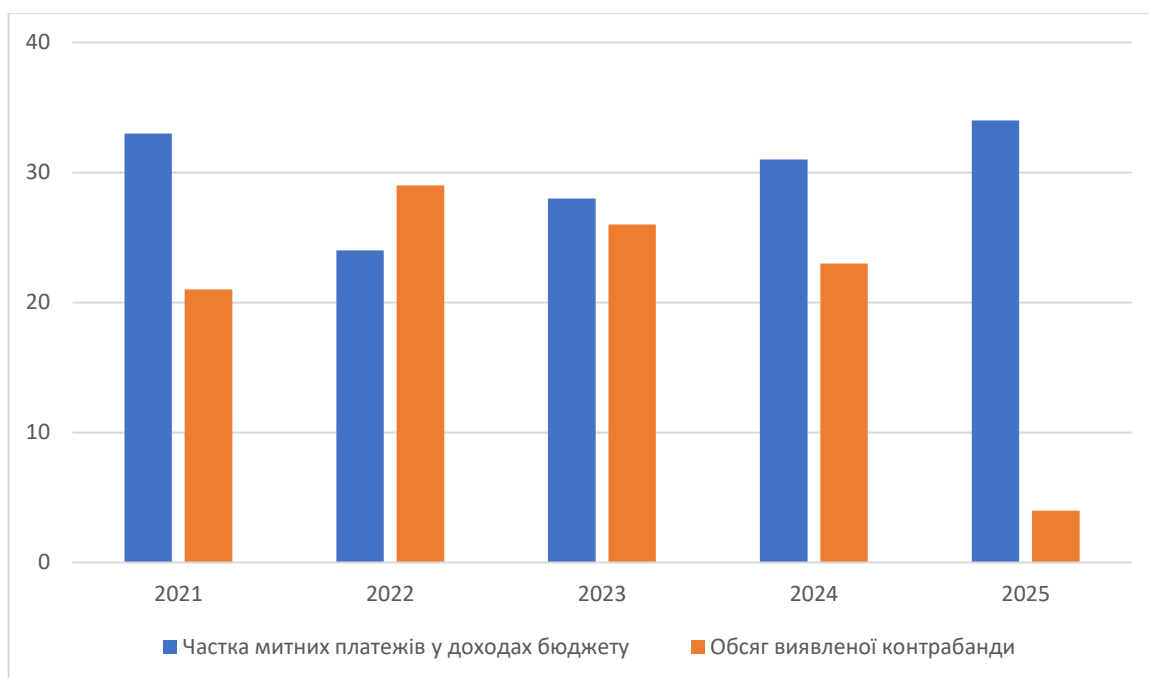

Рис. 2.1 Вплив митного контролю на фінансову безпеку держави у 2021–2025 рр.,%

Джерело: складено автором за [6]

Результати аналізу, наведені на рис. 2.1, свідчать про суттєвий вплив ефективності митного контролю на фінансову безпеку держави. У 2021 році обсяг митних надходжень становив 484 млрд грн, що забезпечувало третину доходів державного бюджету. Проте у 2022 році внаслідок початку повномасштабної війни, руйнування логістичної інфраструктури та тимчасового запровадження митних пільг надходження скоротилися до 300 млрд грн. Одночасно рівень тінізації імпорту зріс із 21 % до 29 %, що свідчило про послаблення контролю за окремими зовнішньоекономічними операціями в умовах воєнного стану.

Починаючи з 2023 року спостерігається поступове відновлення ефективності митного контролю. Так, у 2025 році митні надходження вже перевищують довоєнний рівень та становлять 520 млрд грн, а рівень тінізації імпорту знижується до 20 %. Це свідчить про підвищення результативності діяльності митних органів, посилення контролю за митною вартістю товарів та удосконалення механізмів адміністрування митних платежів.

Одночасно зростають обсяги виявленої контрабанди — з 1,9 млрд грн у 2021 році до 4 млрд грн у 2025 році, що свідчить про активізацію правоохоронної складової діяльності митних органів (табл. 2.3) [25].

Таблиця 2.3

Вплив митного контролю на зовнішньоекономічну безпеку України

Рік	Обсяг критичного імпорту, млрд дол. США	Час митного оформлення, годин	Експорт товарів, млрд дол. США	Частка електронного декларування, %
2021	18	5,8	68	92
2022	27	6,9	44	95
2023	31	5,2	51	97
2024	35	4,4	58	98
2025	38	3,8	63	99

Джерело: складено автором за [25]

Показники табл. 2.3 характеризують вплив митного контролю на зовнішньоекономічну безпеку держави. У 2022 році внаслідок війни експорт товарів скоротився з 68 до 44 млрд дол. США, що було обумовлено блокуванням морських портів, руйнуванням логістичних маршрутів та скороченням виробничого потенціалу країни. Водночас обсяги критичного імпорту суттєво зросли — з 18 до 27 млрд дол. США, оскільки держава була змушена забезпечувати потреби оборонного сектору, енергетики та гуманітарної сфери [6].

Незважаючи на складні умови функціонування економіки, митна система України забезпечила відносно стабільне функціонування зовнішньоторговельних процесів. Про це свідчить поступове скорочення часу

митного оформлення товарів: після зростання до 6,9 годин у 2022 році вже у 2025 році цей показник зменшився до 3,8 годин. Така тенденція безпосередньо пов'язана з активною цифровізацією митних процедур та впровадженням електронного декларування. Частка електронного оформлення декларацій у 2025 році досягла 99 %, що значно підвищило прозорість митного контролю та сприяло мінімізації корупційних ризиків [6].

На рис. 2.2 відображено вплив митного контролю на національну безпеку держави. В умовах війни особливого значення набув контроль за незаконним переміщенням зброї, санкційних товарів та продукції подвійного призначення.

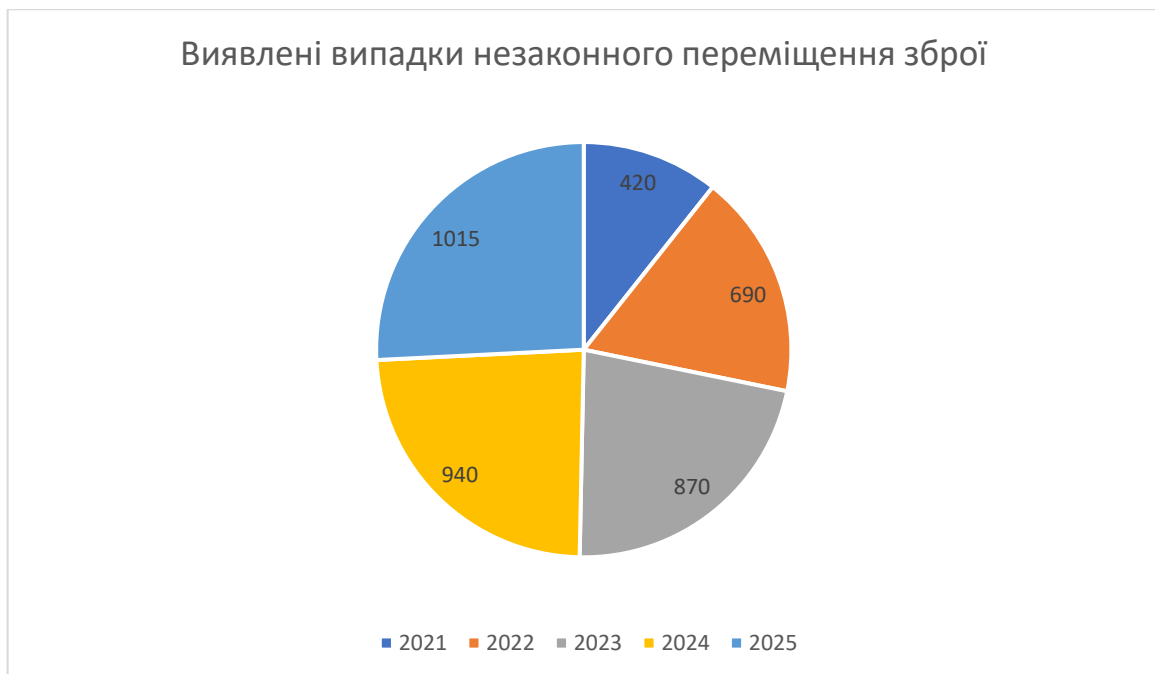

Рис. 2.2. Вплив митного контролю на національну безпеку у 2021–2025 рр., %

Джерело: складено автором за [6]

Аналіз даних на рис. 2. 2 свідчить про стале зростання кількості виявлених правопорушень: якщо у 2021 році було зафіксовано 420 випадків незаконного переміщення зброї, то у 2025 році — вже понад 1000 випадків. Аналогічна тенденція простежується щодо санкційних товарів, кількість яких зросла майже у п'ять разів.

Такі показники свідчать, з одного боку, про збільшення безпекових ризиків у період воєнного стану, а з іншого — про посилення аналітичної та правоохоронної діяльності митних органів. Значне зростання вартості вилучених товарів подвійного призначення — з 210 млн грн у 2021 році до понад 1 млрд грн у 2025 році — підтверджує підвищення ефективності системи управління ризиками та митного контролю загалом [6].

Важливе значення митний контроль має також для забезпечення соціально-економічної стабільності держави, що підтверджується показниками таблиці 6. У 2022 році кількість гуманітарних вантажів зросла більш ніж у 12 разів порівняно з довоєнним періодом. Це свідчить про критичну роль митної системи у забезпеченні населення товарами першої необхідності, медикаментами, паливом та гуманітарною допомогою.

Одночасно митні органи були змушені адаптувати процедури контролю для оперативного оформлення таких вантажів. У результаті середній час оформлення гуманітарної допомоги скоротився з 4,2 годин у 2021 році до 1,3 годин у 2025 році. Це демонструє високий рівень адаптивності митної системи до умов воєнного часу та ефективність спрощених процедур митного контролю.

Разом із цим війна негативно вплинула на стабільність логістичних ланцюгів та активність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. У 2022 році індекс логістичної стабільності знизився майже вдвічі, а кількість підприємств-учасників ЗЕД скоротилася до 71 тис. Однак у наступні роки спостерігається поступове відновлення цих показників, що свідчить про адаптацію економіки до нових умов функціонування та ефективність державної політики у сфері митного регулювання [21].

Таким чином, результати проведеного аналізу підтверджують, що ефективний митний контроль має комплексний вплив на економічну безпеку держави. Саме результативність діяльності митних органів визначає рівень фінансової стабільності, стан зовнішньоекономічної діяльності, ефективність протидії безпековим загрозам та здатність держави забезпечувати соціально-економічну стійкість в умовах воєнного стану. В сучасних умовах митний

контроль перетворюється на один із ключових інструментів забезпечення економічного суверенітету України та підтримання стабільності функціонування національної економіки.

2.2. Основні загрози та ризики у сфері митного контролю в умовах трансформації економіки

Разом із позитивними тенденціями функціонування митної системи в умовах війни існує низка проблем, що негативно впливають на результативність митного контролю. Серед основних викликів слід виділити руйнування транспортної та прикордонної інфраструктури, кадровий дефіцит, зростання корупційних ризиків, нестабільність зовнішньоторговельних потоків та значне навантаження на пункти пропуску на західному кордоні України. Крім того, тривале ведення бойових дій зумовлює необхідність постійної адаптації митної політики до змін безпекової ситуації та міжнародних торговельних умов.

Трансформація економіки України супроводжується зміною структури зовнішньої торгівлі та збільшенням навантаження на митну систему. Після початку повномасштабної війни значна частина морських логістичних маршрутів була заблокована, що зумовило переорієнтацію товаропотоків на автомобільний та залізничний транспорт через західний кордон України. Це спричинило збільшення часу митного оформлення, перевантаження пунктів пропуску та підвищення ризиків незаконного переміщення товарів.

Однією з найбільших загроз у сфері митного контролю залишається контрабанда товарів та ухилення від сплати митних платежів. В умовах економічної нестабільності та високого податкового навантаження суб'єкти господарювання часто використовують схеми заниження митної вартості товарів, підроблення супровідних документів та незаконного використання пільгових режимів імпорту. Такі дії призводять до значних втрат державного бюджету та сприяють тінізації економіки. За даними Державної митної служби України, лише за 11 місяців 2024 року митними органами було виявлено 8748

порушень митних правил на суму 17,8 млрд грн, що майже вдвічі перевищує показники попереднього року (табл. 2.4) [5].

Таблиця 2.4

Основні загрози та ризики у сфері митного контролю України в умовах трансформації економіки

Загроза / ризик	Характеристика прояву	Наслідки для економічної безпеки	Приклади прояву
Контрабанда товарів	Незаконне переміщення товарів через митний кордон	Втрати бюджету, тінізація економіки	Незаконне ввезення сигарет, електроніки, пального
Заниження митної вартості	Подання фіктивних інвойсів та документів	Недоотримання митних платежів	Маніпуляції з митною вартістю техніки та авто
Незаконне ввезення гуманітарної допомоги	Використання пільгового режиму для комерційних цілей	Ухилення від оподаткування	Продаж авто, ввезених як гуманітарна допомога
Переміщення товарів подвійного призначення	Незаконний експорт або імпорт стратегічної продукції	Загроза національній безпеці	Вивезення електронних компонентів військового призначення
Корупційні ризики	Зловживання посадових осіб митних органів	Зниження довіри до митної системи	Незаконне сприяння митному оформленню
Перевантаження логістичної інфраструктури	Зростання обсягів товаропотоків через західний кордон	Затримки митного оформлення	Черги на пунктах пропуску
Кіберризики та цифрові загрози	Атаки на інформаційні системи митниці	Втрата даних, порушення роботи систем	Кібератаки на державні реєстри
Незаконне переміщення зброї	Контрабанда зброї та боєприпасів	Посилення кримінальних загроз	Виявлення зброї у міжнародних відправленнях
Порушення санкційного режиму	Обхід міжнародних торговельних санкцій	Фінансування держави-агресора	Реекспорт санкційних товарів

Джерело: складено автором за [5]

Наведені у табл. 2.4 дані свідчать, що найбільш небезпечними загрозами для митної безпеки держави залишаються контрабанда, корупційні ризики та незаконне переміщення стратегічних товарів. Особливу небезпеку в умовах

війни становить незаконне ввезення товарів подвійного призначення та порушення санкційного режиму, оскільки такі правопорушення можуть прямо впливати на обороноздатність держави та створювати передумови для фінансування держави-агресора.

Важливим ризиком у сучасних умовах є незаконне використання спрощених процедур митного контролю для гуманітарної допомоги. Після початку війни Україна значно спростила процедури ввезення гуманітарних вантажів для забезпечення оперативного постачання товарів критичного призначення. Однак це створило передумови для зловживань, пов'язаних із використанням гуманітарного статусу для уникнення сплати митних платежів.

Окрему групу ризиків формують корупційні загрози у сфері митного адміністрування. Незважаючи на активну цифровізацію митних процедур та впровадження електронного декларування, ризики незаконного впливу на процес митного оформлення залишаються високими. Корупційні прояви призводять до втрат бюджету, погіршення інвестиційного клімату та зниження довіри до державних інституцій. Саме тому одним із ключових напрямів реформування митної системи України є посилення автоматизації митного контролю та впровадження ризик-орієнтованих підходів до перевірки товарів.

В умовах цифрової трансформації економіки суттєво зростає значення кіберризиків у діяльності митних органів. Сучасна митна система функціонує на основі електронного документообігу, автоматизованих інформаційних систем та міжнародного обміну даними. Водночас збільшення кількості кібератак на державні інформаційні ресурси створює ризики порушення роботи митної інфраструктури, втрати даних та дестабілізації зовнішньоторговельних процесів.

Статистичні дані свідчать про тенденцію до зростання кількості митних правопорушень в Україні. За інформацією Державної митної служби України, у 2025 році митними органами було виявлено понад 8800 порушень митних правил, а загальна вартість предметів правопорушень перевищила 10 млрд грн. Це свідчить про збереження високого рівня загроз у сфері митного контролю та

необхідність постійного вдосконалення механізмів протидії митним правопорушенням (табл. 2.5) [25].

Таблиця 2.5

Динаміка митних правопорушень в Україні у 2021–2025 рр.

Рік	Кількість порушень митних правил	Вартість предметів правопорушень, млрд грн	Вилучені товари, млн грн
2021	7 100	4,6	290
2022	6 800	7,2	340
2023	7 900	9,4	410
2024	8 748	17,8	530
2025	8 851	10,9	1000

Джерело: складено автором за [25]

Аналіз табл. 2.5 дозволяє зробити висновок про суттєве зростання масштабів митних правопорушень у період воєнного стану. Особливо показовим є різке збільшення вартості предметів правопорушень у 2024 році — до 17,8 млрд грн, що свідчить про активізацію незаконних схем у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Одночасно зростають обсяги вилучених товарів, що підтверджує підвищення ефективності роботи митних органів та системи управління ризиками.

У 2025 році суттєво активізувалася діяльність митних органів щодо виявлення складних схем митних правопорушень, пов'язаних із незаконним переміщенням гуманітарної допомоги, зброї, санкційних товарів та ухиленням від сплати митних платежів. Особливо показовими є кейси, зафіксовані у зоні діяльності Південно-Східна митниця та інших регіональних митниць України.

Так, за офіційною інформацією Південно-Східної митниці, протягом 2025 року було виявлено 157 порушень митних правил на загальну суму близько 28 млн грн. Основна частина правопорушень була пов'язана з незаконним переміщенням промислових товарів, транспортних засобів та маніпуляціями з митною вартістю товарів.

Одним із найбільш поширених видів правопорушень у регіоні стало використання гуманітарного статусу для незаконного ввезення автомобілів. У 2025 році в зоні діяльності Південна митниця було відкрито 14 справ про

порушення митних правил за статтями 483 та 485 Митного кодексу України на суму понад 1,5 млн грн. У всіх випадках транспортні засоби ввозилися під виглядом гуманітарної допомоги для військових підрозділів, однак фактично призначалися для подальшого продажу або приватного використання. Для реалізації схем використовувалися підроблені документи благодійних організацій та фіктивні листи-звернення від військових частин [5].

Показовим прикладом стало також викриття у 2025 році масштабної схеми незаконного переміщення військового спорядження. За даними Державна митна служба України, митними органами спільно з правоохоронцями було встановлено факти недоставлення гуманітарних вантажів, що містили шоломи та бронежилети загальною вартістю майже 100 млн грн. Замість передачі військовим формуванням частина продукції потрапляла до тіньового комерційного обігу.

Особливу загрозу для національної безпеки у 2025 році становило незаконне переміщення зброї та товарів військового призначення. За інформацією Держмитслужби, протягом року митниками було припинено 672 спроби незаконного переміщення зброї, боєприпасів та вибухових речовин. Вилучено 483 одиниці зброї та її компонентів, понад 25,8 тис. набоїв, а також більше 10,5 тис. одиниць товарів військового призначення. Значна частина правопорушень здійснювалася через міжнародні поштові та експрес-відправлення.

У 2025 році митними органами також було викрито схему обходу міжнародних санкцій через постачання електронних компонентів для російського військово-промислового комплексу. За участю Служба безпеки України та Держмитслужби було заблоковано діяльність групи компаній, які намагалися незаконно переправляти комплектуючі для виробництва ракет типу «Калібр», «Іскандер-К» та Х-101.

Даний випадок став одним із найбільш резонансних прикладів порушення санкційного режиму та підтвердив критичне значення митного контролю для забезпечення економічної й національної безпеки держави [5].

Ще одним поширеним видом правопорушень у 2025 році стало незаконне переміщення наркотичних засобів та психотропних речовин. За офіційними даними Держмитслужби, протягом року було зафіксовано 1173 факти незаконного переміщення наркотичних речовин загальною масою понад 1842 кг. Значна частина таких вантажів маскувалася під біологічно активні добавки або медичні препарати та переміщувалася через поштові канали.

Загалом статистика 2025 року демонструє стійку тенденцію до ускладнення схем митних правопорушень та зростання рівня загроз у сфері митної безпеки. За 11 місяців 2025 року митними органами України було виявлено 8851 порушення митних правил на загальну суму 10,9 млрд грн, а до суду передано понад 5 тис. справ. Це свідчить про необхідність подальшого посилення системи управління ризиками, цифровізації митного контролю та розширення взаємодії митних органів із правоохоронними структурами та міжнародними партнерами [45].

Отже, сучасні трансформаційні процеси в економіці України супроводжуються формуванням нових загроз та ризиків у сфері митного контролю. В умовах воєнного стану митна система держави повинна забезпечувати не лише фіскальну ефективність, але й виконувати функції захисту економічної та національної безпеки.

Подальше підвищення результативності митного контролю потребує цифровізації митних процедур, інтеграції з європейськими митними системами, посилення міжнародного співробітництва та удосконалення механізмів протидії контрабанді й корупції.

2.3. Напрями вдосконалення системи митного контролю з метою посилення економічної безпеки держави

Сучасна система митного контролю України функціонує в умовах значного навантаження, пов'язаного зі зміною логістичних маршрутів, збільшенням обсягів гуманітарних вантажів, посиленням ризиків контрабанди та

необхідністю інтеграції до європейського митного простору. У зв'язку з цим одним із ключових напрямів удосконалення митної системи є цифровізація митних процедур та впровадження сучасних інформаційних технологій. Науковці наголошують, що диджиталізація митної діяльності сприяє спрощенню митного оформлення, мінімізації корупційних ризиків та підвищенню прозорості діяльності митних органів.

Особливого значення набуває розвиток системи електронного декларування та автоматизованого аналізу ризиків. Використання ризик-орієнтованого підходу дозволяє концентрувати контрольні заходи на найбільш ризикових зовнішньоекономічних операціях, що підвищує результативність митного контролю та скорочує час оформлення товарів. За даними Державної митної служби України, у 2025 році частка електронного декларування перевищила 99 %, що свідчить про поступову цифрову трансформацію митної системи України [5].

Важливим напрямом вдосконалення системи митного контролю є гармонізація митного законодавства України із законодавством Європейського Союзу. Приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту та впровадження системи NCTS дозволили значно спростити транзитні процедури та підвищити ефективність міжнародної митної взаємодії. Адаптація українського законодавства до європейських стандартів створює передумови для інтеграції України до єдиного митного простору ЄС та сприяє підвищенню рівня економічної безпеки держави [3].

Однією з найбільш проблемних сфер функціонування митної системи залишаються корупційні ризики. Незважаючи на активну цифровізацію митних процедур, випадки незаконного сприяння митному оформленню, маніпуляцій із митною вартістю товарів та зловживань службовим становищем продовжують негативно впливати на ефективність митного контролю. Саме тому важливим напрямом реформування є посилення антикорупційних механізмів, автоматизація процедур прийняття рішень та мінімізація людського фактору під час здійснення митного контролю (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Основні напрями вдосконалення системи митного контролю України

Напрямок вдосконалення	Основний зміст заходів	Очікуваний результат	Вплив на економічну безпеку
Цифровізація митних процедур	Розвиток електронного декларування, автоматизація митного оформлення	Скорочення часу оформлення та корупційних ризиків	Підвищення прозорості митного контролю
Удосконалення системи управління ризиками	Використання автоматизованого аналізу даних та ризик-профілів	Підвищення ефективності виявлення правопорушень	Посилення протидії контрабанді
Гармонізація із законодавством ЄС	Адаптація митного законодавства до європейських стандартів	Спрощення міжнародної торгівлі	Поглиблення євроінтеграції
Посилення антикорупційної політики	Автоматизація рішень, внутрішній контроль, аудит	Зменшення корупційних проявів	Зростання бюджетних надходжень
Модернізація пунктів пропуску	Оснащення сучасними сканерами та технічними засобами контролю	Підвищення швидкості та якості контролю	Захист митного кордону
Розвиток міжнародного співробітництва	Обмін митною інформацією з іноземними партнерами	Посилення боротьби з міжнародною контрабандою	Підвищення безпекового рівня
Підготовка та перепідготовка кадрів	Підвищення кваліфікації працівників митниці	Формування професійного кадрового потенціалу	Підвищення ефективності митного адміністрування
Впровадження штучного інтелекту та Big Data	Аналіз великих масивів митної інформації	Автоматичне виявлення ризикових операцій	Посилення аналітичної функції митниці
Розвиток постмитного аудиту	Контроль після завершення митного оформлення	Виявлення прихованих схем ухилення	Зменшення тінізації економіки

Джерело: складено автором

Аналіз даних, наведених у табл. 2.6, свідчить про те, що вдосконалення системи митного контролю в сучасних умовах повинно мати комплексний характер та охоплювати одночасно організаційні, правові, технологічні й безпекові аспекти функціонування митної системи. В умовах воєнного стану, високого рівня зовнішньоекономічних ризиків та інтеграції України до європейського економічного простору традиційні механізми митного контролю

вже не забезпечують належного рівня ефективності. Саме тому ключовими напрямами реформування митної системи виступають цифровізація процедур, автоматизація контролю, розвиток міжнародного співробітництва та посилення аналітичної складової митної діяльності.

Найбільш стратегічно важливим напрямом удосконалення митного контролю є цифровізація митних процедур. Впровадження електронного декларування, автоматизованого оформлення митних декларацій та системи «Єдине вікно» дозволяє значно скоротити час проходження митного контролю, мінімізувати вплив людського фактору та знизити рівень корупційних ризиків. Практика останніх років демонструє позитивний ефект цифрової трансформації митної системи України. Якщо у 2021 році частка електронного декларування становила близько 92 %, то у 2025 році цей показник перевищив 99 %. [7].

Особливого значення цифровізація набула під час оформлення гуманітарної допомоги та військових вантажів у період воєнного стану. Завдяки спрощеним електронним процедурам митні органи змогли забезпечити оперативне оформлення критично важливих товарів для потреб оборони та населення. Наприклад, у 2024–2025 роках середній час оформлення гуманітарних вантажів скоротився до 1–1,5 години, що стало одним із ключових чинників стабільності логістичного забезпечення держави. Разом із тим цифровізація створює нові виклики, пов'язані з кібербезпекою та захистом інформаційних систем митниці від кібератак, які особливо активізувалися в умовах війни [5].

Важливим напрямом вдосконалення митного контролю є розвиток системи управління ризиками. У сучасних умовах здійснення суцільного фізичного контролю всіх товарів є економічно неефективним та суттєво уповільнює зовнішньоторговельні процеси. Саме тому ризик-орієнтований підхід дозволяє концентрувати ресурси митних органів на найбільш ризикових операціях. Використання автоматизованих ризик-профілів, аналітичних алгоритмів та систем обробки великих масивів даних дає змогу оперативно виявляти ознаки порушень митного законодавства.

Практична ефективність системи управління ризиками підтверджується статистикою митних правопорушень. У 2025 році митними органами України було виявлено понад 8,8 тис. порушень митних правил на суму понад 10 млрд грн. Значна частина правопорушень була викрита саме завдяки автоматизованим системам аналізу ризиків. Наприклад, у 2025 році митники спільно із правоохоронними органами викрили схему незаконного експорту електронних компонентів подвійного призначення до третіх країн із подальшим постачанням до РФ. Використання аналітичних алгоритмів дозволило встановити невідповідність між заявленою митною вартістю товарів, маршрутами переміщення та фактичними характеристиками продукції [5].

Окремої уваги заслуговує модернізація пунктів пропуску через державний кордон. Після початку повномасштабної війни основні логістичні потоки були переорієнтовані на західний кордон України, що спричинило суттєве перевантаження митної інфраструктури. Черги на пунктах пропуску негативно впливали на зовнішньоекономічну діяльність, збільшували витрати бізнесу та створювали ризики затримки постачання критично важливих товарів. У зв'язку з цим одним із ключових завдань державної політики стало технічне переоснащення митної інфраструктури.

Оснащення пунктів пропуску сучасними сканувальними системами, автоматизованими ваговими комплексами та системами відеофіксації дозволяє не лише підвищити швидкість митного оформлення, але й суттєво посилити рівень контролю за незаконним переміщенням товарів. Наприклад, у 2025 році завдяки використанню мобільних сканерів на західному кордоні було виявлено декілька великих партій прихованих тютюнових виробів та зброї, що перевозилися у конструктивних порожнинах транспортних засобів.

Не менш важливим напрямом реформування митної системи є посилення антикорупційної політики. Корупційні ризики традиційно залишаються однією з найбільш проблемних сфер функціонування митних органів. Маніпуляції з митною вартістю товарів, незаконне сприяння митному оформленню та втручання у роботу автоматизованих систем негативно впливають на бюджетні

надходження та рівень довіри до державних інституцій. Саме тому автоматизація процедур прийняття рішень та мінімізація людського фактору розглядаються як ключові механізми протидії корупції у митній сфері.

Значний потенціал для посилення економічної безпеки держави має розвиток постмитного аудиту. На відміну від традиційного митного контролю, постмитний аудит дозволяє перевіряти законність зовнішньоекономічних операцій уже після завершення митного оформлення. Такий підхід широко застосовується в країнах Європейського Союзу та забезпечує баланс між спрощенням міжнародної торгівлі й ефективністю контролю. В Україні розвиток постмитного аудиту дозволить більш ефективно виявляти схеми заниження митної вартості товарів, незаконного використання пільг та ухилення від сплати митних платежів. Важливу роль у вдосконаленні митного контролю відіграє також міжнародне співробітництво. В умовах глобалізації та зростання транснаціональної злочинності ефективна протидія контрабанді неможлива без обміну інформацією між митними органами різних держав. Інтеграція України до європейської митної системи, впровадження NCTS та приєднання до міжнародних митних конвенцій створюють передумови для підвищення ефективності митного контролю та посилення захисту економічних інтересів держави.

Таким чином, результати аналізу основних напрямів вдосконалення системи митного контролю України свідчать про те, що вдосконалення системи митного контролю повинно здійснюватися комплексно та базуватися на поєднанні цифрових технологій, автоматизації процедур, розвитку ризик-орієнтованого контролю та міжнародної інтеграції. Реалізація зазначених напрямів дозволить підвищити ефективність митного адміністрування, зміцнити фінансову й економічну безпеку держави, а також забезпечити належний рівень протидії сучасним митним загрозам в умовах трансформації економіки та воєнного стану.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретичні засади функціонування системи митного контролю та обґрунтовано напрями її вдосконалення у контексті забезпечення економічної безпеки держави. Проведене дослідження дозволило зробити висновок, що митний контроль є важливим елементом державної економічної політики, який поєднує фіскальні, регулятивні, безпекові та захисні функції. В умовах воєнного стану, трансформації економіки та активізації євроінтеграційних процесів ефективність митного контролю безпосередньо впливає на рівень фінансової стабільності, захист національного ринку та стійкість держави до внутрішніх і зовнішніх загроз.

У ході дослідження встановлено, що митний контроль доцільно розглядати як особливий вид державного фінансового контролю, спрямований на забезпечення законності переміщення товарів через митний кордон, протидію митним правопорушенням та захист економічних інтересів держави. Узагальнення наукових підходів дозволило виокремити функціональний, процесний, методологічний і фінансовий підходи до трактування сутності митного контролю, що підтверджує його комплексний характер. Доведено, що ефективність митного контролю визначає рівень бюджетної, фінансової та зовнішньоекономічної безпеки держави.

Аналіз нормативно-правового забезпечення функціонування системи митного контролю в Україні показав, що сучасна митна система перебуває у стані активної трансформації під впливом євроінтеграційних процесів та цифровізації державного управління. Встановлено, що Митний кодекс України та підзаконні нормативно-правові акти формують правову основу функціонування митної системи, однак залишаються проблеми, пов'язані з нестабільністю законодавства, фрагментарністю нормативної бази та недостатнім рівнем узгодженості окремих правових норм. Доведено необхідність подальшої гармонізації національного митного законодавства із

законодавством Європейського Союзу та впровадження сучасних цифрових механізмів митного адміністрування.

У роботі охарактеризовано сучасні основні засади здійснення митного контролю. Визначено, що ключовими напрямками трансформації митної системи є впровадження ризик-орієнтованого підходу, автоматизованого аналізу ризиків, електронного декларування, постмитного аудиту та технологій Big Data. Обґрунтовано, що поєднання документального контролю, вибіркового фізичного огляду, митного аудиту та цифрових технологій формує комплексну систему контролю, здатну забезпечити баланс між безпековими інтересами держави та потребами міжнародної торгівлі.

Оцінка результативності митного контролю в умовах воєнного стану показала, що митні органи виконують важливу роль у забезпеченні стабільності зовнішньоекономічної діяльності, наповненні державного бюджету та протидії незаконному переміщенню товарів. Водночас встановлено, що сучасна система митного контролю стикається з низкою проблем, серед яких значні обсяги контрабанди, корупційні ризики, недостатній рівень технічного забезпечення, складність контролю в умовах воєнних дій та зростання навантаження на митну інфраструктуру. Це негативно впливає на рівень економічної безпеки держави та потребує комплексного вдосконалення організаційних і технологічних механізмів митного адміністрування.

У процесі дослідження визначено основні загрози та ризики у сфері митного контролю, до яких належать тінізація зовнішньоекономічної діяльності, ухилення від сплати митних платежів, незаконне переміщення товарів, недосконалість механізмів управління ризиками та недостатній рівень міжнародної координації у сфері митного співробітництва. Доведено, що в умовах глобалізації та воєнного стану ефективність митного контролю значною мірою залежить від здатності держави оперативно адаптувати митну систему до нових викликів та забезпечувати інтеграцію інформаційних ресурсів і цифрових технологій.

За результатами проведеного дослідження обґрунтовано напрями вдосконалення системи митного контролю з метою посилення економічної безпеки держави. Запропоновано активізувати процес цифровізації митних процедур, удосконалити систему автоматизованого аналізу ризиків, розширити використання постмитного аудиту, підвищити рівень технічного забезпечення митних органів та посилити міжнародну співпрацю у сфері протидії митним правопорушенням. Важливим напрямом визначено гармонізацію національного митного законодавства із правом Європейського Союзу та впровадження сучасних стандартів митного адміністрування.

Отже, реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності системи митного контролю, зміцненню фінансової та зовнішньоекономічної безпеки держави, зменшенню рівня тінізації економіки та створенню сприятливих умов для розвитку міжнародної торгівлі й інтеграції України до європейського економічного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко В. В. Митна безпека держави в умовах воєнного стану: сучасні виклики та механізми забезпечення. *Економіка та держава*. 2024. № 2. С. 45–51.
2. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л. Економічна безпека України в умовах війни: ризики та інструменти державного регулювання. Львів : ННБК «АТБ», 2023. 312 с.
3. Войцещук А. Д. Вектори посилення безпекової функції митниці як східного митного партнера Євросоюзу Міжнародний науково-практичний круглий стіл «Державна митна політика України: відповідь на глобальні виклики та перспективи міжнародного співробітництва», Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. 2024, с 4-8
4. Гаращук В.М. Дмитрик О.О., Федчишин С.А. Переміщення товарів через митний кордон України: оновлення змісту основних категорій. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 13 (27). С. 198–210
5. Державна митна служба України : офіційний вебсайт. URL: Державна митна служба України (дата звернення: 09.05.2026).
6. Державна служба статистики України : офіційний вебсайт. URL: Державна служба статистики України (дата звернення: 09.05.2026).
7. Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів на основі Багаторічного стратегічного плану електронної митниці ЄС. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_skhvaliv_strategichnii_plan_tsifrovizatsii_derzhmitsluzhbi-4448.
8. Дьомін Ю. М. Правові засади організації та здійснення митного контролю в Україні: теоретичні та практичні проблеми: автореф. дис. На здобуття наук. Ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2016. 40 с.

9. Касьяненко В. О., Антонюк Н. А., Миронова А. М., Люльов О. В. Індикатори фінансової безпеки держави в умовах світової глобалізації. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2019. № 4. С. 87-92..
10. Клян Ф. Г. Міжнародно-правове регулювання переміщення товарів через митний кордон: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Укр. Державний університет фінансів і міжнародної торгівлі. Київ. 2021. 17 с.
11. Ковальов В.Г., Гармаш Є.В. Митні формальності, митні процедури. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 4 (27). С. 129–133. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2020/4/22.pdf>
12. Ковальчук І. В. Особливості функціонування митної системи України в умовах воєнного стану. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2024. Вип. 67. С. 112–119.
13. Корнійко Я.Р. Митне оформлення товару в режимі експорту: теоретичні аспекти. *Економічний вісник*. 2021. № 4. С. 79–88. URL: https://ev.nmu.org.ua/index.php/uk/archive/14-catuk?arh_article=1383.
14. Костишин Ю.С. Концептуальні засади дослідження митного контролю // EUROPEAN COOPERATION. Vol.1 (45). 2020. С. 51-62. URL: https://europeancooperation.eu/index.php/EC/issue/view/46/1_45
15. Костишин Ю.С. Модернізація митного контролю в системі фінансової безпеки держави. Аспекти прогнозування економічного та соціального розвитку країни: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 30 січня 2021 року). Дніпро: НО «Перспектива», 2021. С. 101-106
16. Лісогор Ю.Б. Окремі питання декларування як основного складника митного оформлення. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/3/7.pdf>
17. Митний кодекс Європейського союзу. URL: <http://kompmp.rada.gov.ua>.
18. Митний кодекс Митного союзу. URL: http://zakoni.ucoz.ru/Kodeks/tamoz_kodeks_rus.rtf
19. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: Законодавство України — Митний кодекс України (дата звернення: 09.05.2026).

20. Митне електронне декларування товарів в Україні: тенденції та виклики. URL. <https://imex-solutions.com.ua/blog/mitne-elektronnedeklaruvannia-tovariv-v-ukrayini-tendentsiyi-ta-vikliki/>

21. Митні платежі як складова формування дохідної частини Державного бюджету України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2023. №5. Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2564/2482>

22. Міністерство фінансів України : офіційний вебсайт. URL: Міністерство фінансів України (дата звернення: 09.05.2026). Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_643?testqY4Mfbtc78fVKxBUZiQSo0Q8NI4Uks80msh8Ie6

23. Мельник О. Г., Адамів М. Є. Результативність митного контролю як складова економічної безпеки держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2023. Вип. 47. С. 88–94.

24. Осіпчук Д. С., Підгорний О. Ю., Підгорний Я. Ю., Зборовський М. О., Ковалок Р. І. Митна безпека в системі забезпечення економічної безпеки держави. *Економіка, управління та адміністрування*, № 4(110), 2024. DOI:10.26642/ema-2024-4(110)-12-17

25. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України URL www.minfin.gov.ua (дата звернення: 12.03.2026)

26. Пашко П.В., Пашко Д.В. Реформування податкових та митних органів: інституціональний аспект // I Міжнародний форум «Розвиток державного фінансового контролю в контексті економічної безпеки країни»: тези конференції (23 травня 2019 р., м. Ірпінь). С. 54-57.

27. Петрук О., Костишин Ю. Механізм митного контролю в системі забезпечення фінансової безпеки держави. *Облік і фінанси*, 2020. DOI:10.33146/2307-9878-2020-2(88)-93-102

28. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>

29. Про встановлення Митного кодексу Союзу: регламент Європейського парламенту і Ради ЄС № 952/2013 від 9 жовтня 2013 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-13#Text (дата звернення 5.04.2026).

30. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: Законодавство України — Про правовий режим воєнного стану (дата звернення: 09.05.2026)

31. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу: Закон України від 22 серпня 2024 року № 3926-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3926-IX#Text>. (дата звернення: 09.05.2026)

32. Порядок взаємодії інформаційних систем Державної податкової служби України та Державної митної служби України щодо обміну інформацією, необхідною для адміністрування податків, зборів та інших обов'язкових платежів, здійснення контрольних процедур щодо дотримання податкового та митного законодавства: наказ Міністерства фінансів України від 10 червня 2020 р. № 286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0593-20#n16> (дата звернення 12.04.2026)

33. Разумей Г.Ю., Разумей М.М. Штучний інтелект в управлінні ризиками та визначенні об'єктів контролю для митного аудиту. *Публічне управління у сфері державної безпеки та митної справи*. № 2 (37). 2023. С. 83–89.

34. Рожко О. Д., Ткаченко Н. В., Коваленко Ю. М. Науково-методичний підхід до бюджетного стратегування за допомогою застосування програмно-цільового методу. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*, 2020, Vol. 2, № 33, Р. 335–344

35. Сидорович О., Герчаківський С. Інформаційне забезпечення митної справи України в контексті цифрової стратегії розвитку суспільства. *Світ фінансів. Митна справа*. 2021. № 1(66). С. 210-225

36. Соколенко О.Л. Принципи митного контролю товарів, які переміщуються через митний кордон України. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 3(21). С. 803–816

37. Сидоренко В. О. Цифровізація митного контролю в Україні в умовах євроінтеграції. *Економіка та суспільство*. 2024. № 58. С. 134–140.

38. Ткачик Ф. П. Митний контроль та управління ризиками в умовах трансформації зовнішньоекономічної діяльності. *Ефективна економіка*. 2023. № 11. С. 76–82.

39. Українська митниця в горизонті-2030. Мета - підготовка до вступу до Митного союзу та ЄС, - колонка Юрія Драганчука для NV <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrainskamytynytsia-v-horyzonti-2030-meta-pidhotovka-do-vstupu-do-mytnoho-soiuzu-ta-ies-kolonka-iuriiadrahanchuka-dlia-nv>

40. Шевченко Н. В. Механізм оцінки ефективності державного фінансового контролю в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 / Українська академія банківської справи. Суми. 2011. 21

41. Шевченко Л.В. Адміністративно-правова характеристика диджиталізації у сфері митної справи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 318–323. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/270878>

42. Шевчук О. А. Вплив митної політики на забезпечення економічної безпеки держави в умовах війни. *Академічні візії*. 2024. № 27. С. 55–63.

43. Шлях до ЄС: роль цифровізації у реформуванні Держмитслужби. <https://iaa.org.ua/articles/road-to-the-eu-the-role-of-digitalisation-in-reforming-the-state-customs-service/>

44. Шонія Б.Г. Адаптація митного законодавства України до норм Європейського Союзу. *Академічні візії*. 2023. № 22. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/599>.

45. Щодо результатів роботи Держмитслужби у напрямку забезпечення надходжень митних платежів до державного бюджету. URL. <https://customs.gov.ua/en/news/novini-20/post/shchodo-rezultativ-roboti->

derzhmitsluzhbi-u-napriamku-zabezpechennia-nadkhodzhen-mitnikhplatezhiv-do-derzhavnogo-biudzhetu-1125

46. Hausemer, P., Bosch Chen, I., & Patroclou, N. *A Comparative Analysis of Member States' Customs Administration Procedures for the Entry of Products into the European Union*. Think Tank European Parliament. 2022. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU\(2022\)734002](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2022)734002)

47. Lux, M. Changes in Customs Procedures Under the EU Commission's Reform Proposal – Import, Export, Special Procedures, and the Respective Responsible Persons. *Global Trade and Customs Journal*, 19(5), 2024. 348–359. <https://doi.org/10.54648/gtcj2024039>

48. Moskaliuk N., Kharchenko S. Legal mechanisms for ensuring the effectiveness of customs control as a way to counteract customs torts. *Actual problems of law*, 2024. DOI:10.35774/app2024.03.117.

49. Shevchuk O.M., Babaieva O.V., Nima A.O. Digitalization of customs procedures in post-war Ukraine as a priority direction for preventing corruption in the conditions of European integration. Legal standards for ensuring the reconstruction of post-war Ukraine amidst integration into the European Union: scientific monograph. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2024. C. 17–44. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-492-4-25>

50. The Logistics Performance Index and Its Indicators. The International Bank for Reconstruction and Development. №5. 2016. P. 76

51. World Customs Organization, & World Trade Organization. Study report on disruptive technologies: Big data, AI & ML. World Customs Organization; World Trade Organization. 2022. https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/wco-wto_e.pdf.

ДОДАТКИ

Додаток А

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів
Рада молодих вчених
Університету митної справи та фінансів

**«ЦИФРОВЕ СУСПІЛЬСТВО:
МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ,
УПРАВЛІННЯ, ФІНАНСИ ТА СОЦІУМ»**

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

24 квітня 2026 р.

Дніпро

УДК 314/316:004:339.9:005

Цифрове суспільство: міжнародні економічні відносини, управління, фінанси та соціум: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2026. 337 с.

Матеріали науково-практичної конференції, які включені до збірника, присвячені актуальним проблемам упровадження та розвитку цифрових технологій у сфері фінансів, банківської справи, страхування, фондового ринку та міжнародних економічних відносин, трансформаційним процесам і новітнім технологіям у менеджменті та публічному управлінні; особливостям суспільного життя в умовах війни та повоєнного відновлення з урахуванням інформаційно-комунікативних, соціально-психологічних і оздоровчо-рекреаційних аспектів; актуальним питанням туризму та готельно-ресторанної справи з урахуванням вітчизняного та світового досвіду.

Збірник матеріалів може становити інтерес для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти, а також фахівців у галузі управління, фінансів, банківської справи, міжнародних економічних відносин, туризму, готельно-ресторанної справи.

Організатори конференції: Міністерство освіти і науки України,
Університет митної справи та фінансів,
Рада молодих учених Університету митної
справи та фінансів

Склад редакційної групи: Бочаров Д. О., Ченцов В. В., Приймаченко Д. В.,
Архирейська Н. В., Губа О. І., Корнєєв М. В.,
Борисенко О. П., Горб К. М., Грачевська Т. О.,
Григораш О. В., Губа О. І., Дерев'янка Т. П.,
Івашина О. Ф., Кодацька Н. О., Луценко І. М.,
Марценюк О. О., Склянська О. В., Чикаренко О. А.

ISBN 978-966-328-263-3

**ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ ДРУКУЮТЬСЯ МЕТОДОМ ПРЯМОГО
ВІДТВОРЕННЯ ТЕКСТУ, ПРЕДСТАВЛЕНОГО АВТОРАМИ,
ЯКІ НЕСУТЬ ПОВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ЙОГО ФОРМУ ТА ЗМІСТ**

© Колектив авторів, 2026

© Університет митної справи та фінансів, 2026

Шукліна В. В., Віршовка І. Є. Діджиталізація інструментарію оптимізації товарних запасів у системі адаптивного менеджменту підприємства	136
---	-----

Секція 3. Інноваційні технології публічного управління в цифровому суспільстві

Brychko A. Communication barriers in public administration and ways to overcome them	139
Антонова О. В. Розвиток цифрових компетентностей публічних службовців в Україні як фактор формування інституційної резильєнтності в умовах воєнного стану	141
Бондаренко С. А., Поліщук А. С. Цифрова екосистема соціального підприємництва у сфері ОПК: модель інтеграції ветеранів у повоєнну економіку	143
Борисенко О. П., Єфремова Л. П. Система митного контролю в контексті забезпечення економічної безпеки держави	145
Боровик П. М., Удовенко І. О., Шемякін М. В. Цифрові технології в землеустрої	148
Бричко А. М., Лашутко М. А. Шляхи покращання взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування і механізми оптимізації	150
Бричко А. М., Нужна С. В. Шляхи вдосконалення державного управління у сфері охорони здоров'я	152
Бричко А. М., Опанасенко Т. В. Теоретико-методичні основи формування та розвитку корпоративної культури в органах публічної влади	154
Верховод І. С., Шандар А. М. Цифрові сервіси забезпечення підтримки ветеранів в війні	156
Вінічук М. В. Трансформація публічного управління в цифровому суспільстві на основі інноваційних технологій з урахуванням глобальних євроінтеграційних процесів та нормативно-правового забезпечення сфери фізичної культури і спорту	159
Власова Н. С. Публічно-приватне партнерство в управлінні середньою освітою та його цифровізація в Україні	161
Ганущин С. Н., Стасів М. О. Інноваційні цифрові технології в публічному управлінні: теоретико-прикладні аспекти трансформації державної влади	163
Гора І. Л. Процеси демократизації та цифровізації у публічному управлінні для відновлення територіальних громад України	165
Гузенко О. П. Цифровізація як вектор дєвості публічного управління ..	167
Довгань В. І., Сайчук А. В. Цифрова трансформація як етап еволюції моделей міського самоврядування: від класичних структур до SMART CITY	169

Список використаних джерел:

1. Реальний сектор економіки України: пріоритети розвитку в умовах війни: аналіт. доп. / НІСД. Київ, 2024. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/ad_realsektor-2023.pdf (дата звернення: 10.04.2026).
2. IREX. Програма реабілітації та реінтеграції ветеранів України (UVRR). 2024–2026. URL: <https://veteran-reintegration.in.ua/> (дата звернення: 10.04.2026).
3. Корнецький А. О. Типологія та розвиток екосистем соціального підприємництва: міжнародний досвід та перспективи для України. Ефективна економіка. 2026. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/9648> (дата звернення: 10.04.2026).
4. Verbytska A., Dyvnych H., Petryk O. The potential of local business involvement as a determinant of social entrepreneurship development in the process of veterans' reintegration. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2023. Vol. 9, No. 4. P. 58–64. DOI: 10.30525/2256-0742/2023-9-4-58-64.
5. Про ветеранське підприємництво : Закон України від 31.07.2025 № 4563-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4563-20> (дата звернення: 10.04.2026).
6. Відновлення через соціальне підприємництво : аналітичний звіт EU4Youth / JA Ukraine. Київ, 2025. URL: https://ja-ukraine.org/wp-content/uploads/bbb_white_paper_analitychnyj_zvit_2025.pdf (дата звернення: 10.04.2026).
7. OECD, European Commission. Social entrepreneurship — Social impact measurement for social enterprises : Policy Brief. Paris : OECD Publishing, 2015.
8. Verbytska A., Nahorna N., Dyvnych H. Participatory model of social entrepreneurship development as a determinant of veterans' and their family members' reintegration: Theoretical framework. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10, No. 2. P. 51–59. DOI: 10.30525/2256-0742/2024-10-2-51-59.

Борисенко О. П., д. держ. упр., проф.,
 професор кафедри публічного управління та митного адміністрування
 Університету митної справи та фінансів
 Єфремова Л. П., студентка Університету митної справи та фінансів

СИСТЕМА МИТНОГО КОНТРОЛЮ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Економічна безпека держави є комплексною системою заходів, спрямованих на безперервне функціонування національної економіки за умов внутрішніх і зовнішніх загроз. В її структурі одним із ключових елементів є митний контроль, оскільки він безпосередньо пов'язаний зі стратегічними економічними і фінансовими інтересами держави. Митний контроль як спеціальний механізм державного управління виступає інструментом захисту національних економічних інтересів, забезпечення

законності зовнішньоекономічної діяльності та ефективної реалізації митної політики.

Поняття «митний контроль» має багатовимірну природу, що включає функціональні, процедурні, фінансові та організаційні аспекти. З точки зору функціонального підходу, митний контроль виступає як складова державного фінансового контролю, оскільки його мета полягає в оцінці фінансових потоків, пов'язаних з міжнародною торгівлею. Він охоплює перевірку документів, аудит, огляд товарів та транспортних засобів, усі етапи міжнародних операцій [2].

Митний контроль також розглядається як система адміністративних процедур, спрямованих на забезпечення відповідності зовнішньоторговельної діяльності законодавству держави. Це передбачає не лише запобігання митним правопорушенням, але й створення умов для сприятливого розвитку зовнішньоекономічних зв'язків [1, с. 15].

У сучасних умовах динамічних глобалізаційних процесів митний контроль має виконувати складну функцію взаємодії між безпековими та економічними цілями держави. Ефективність митного контролю стає важливим чинником підтримки стабільності фінансової системи, оскільки він покликаний нейтралізувати ризики, пов'язані з контрабандою, ухиленням від сплати митних платежів та іншими формами нелегальної діяльності, що можуть впливати на економічну безпеку.

Однією з ключових проблем сучасного митного контролю є зміна характеру економічних загроз, які виходять за межі традиційної контрабанди. Складність глобальних логістичних ланцюгів і цифрових торговельних платформ потребує від митних органів нових підходів до ідентифікації ризиків, оцінювання інформації та інтеграції з міжнародними базами даних. Це підкреслює необхідність удосконалення правових та технічних механізмів контролю.

Поняття митна безпека стає окремою, але тісно пов'язаною категорією з економічною безпекою держави. Митна безпека охоплює захист національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз, що виникають у сфері митної діяльності. Серед таких загроз — контрабанда, фінансові порушення, неправомірне переміщення товарів через митний кордон, а також порушення митних правил, що можуть призвести до втрат держбюджету та створити ризики для внутрішнього ринку [3].

У контексті економічної безпеки митна безпека відіграє критичну роль у забезпеченні фінансової стабільності держави, підтримці зовнішньоекономічної діяльності підприємств і створенні привабливого інвестиційного клімату. Підтримка високого рівня митної безпеки сприяє не лише збереженню доходів до бюджету, а й протидії корупційним ризикам у сфері митної діяльності.

Сучасний розвиток митного контролю неможливий без впровадження інформаційно-комунікаційних систем (ІКС), які дозволяють автоматизувати процеси оцінки ризиків, обробки митних декларацій та

моніторингу товарних потоків. ІКС відіграють ключову роль у своєчасному виявленні потенційно небезпечних або заборонених вантажів та у мінімізації людського фактора при прийнятті рішень. Це, у свою чергу, підвищує прозорість митних процедур, знижує рівень корупційних ризиків та посилює загальну ефективність системи митного контролю.

Розвиток таких систем потребує забезпечення інформаційної безпеки, інтеграції з міжнародними базами даних, а також співпраці між митними органами різних країн для обміну інформацією про ризикові суб'єкти. Саме в цьому напрямі перспективними є автоматизовані інструменти ризик-менеджменту, інтеграція з європейськими стандартами та застосування штучного інтелекту для прогнозування митних ризиків.

Ефективність митного контролю значною мірою залежить від правової бази, яка регламентує діяльність митних органів. Сучасні правові механізми повинні забезпечувати не лише чіткість процедур, але й відповідність міжнародним стандартам, таким як Конвенція Всесвітньої митної організації про спрощення і гармонізацію митних процедур. Впровадження таких стандартів дозволяє підвищити рівень співпраці між державами, підтримувати єдині принципи обміну інформацією та стандартизувати підходи до управління ризиками.

Крім того, важливою складовою правового забезпечення митного контролю є боротьба з корупційними проявами, які значно послаблюють здатність митних служб протидіяти правопорушенням і створюють додаткові загрози для національної економіки.

Отже, система митного контролю є невід'ємною складовою загальної системи економічної безпеки держави, оскільки вона спрямована на захист економічних інтересів, зниження ризиків нелегальної діяльності та підтримку фінансової стабільності. Її ефективність залежить від координації функціональних, правових та технічних складових, впровадження сучасних інформаційних технологій і адаптації законодавства до міжнародних стандартів. Підвищення ефективності митного контролю сприяє не лише захисту національної економіки, а й підвищенню конкурентоспроможності держави на світових ринках.

Список використаних джерел:

1. Осіпчук Д. С., Підгорний О. Ю., Підгорний Я. Ю., Зборовський М. О., Ковалюк Р. І. Митна безпека в системі забезпечення економічної безпеки держави. *Економіка, управління та адміністрування*, № 4(110), 2024. DOI:10.26642/ema-2024-4(110)-12-17.
2. Moskaliuk N., Kharchenko S. Legal mechanisms for ensuring the effectiveness of customs control as a way to counteract customs torts. *Actual problems of law*, 2024. DOI:10.35774/app2024.03.117.
3. Петрук О., Костишин Ю. Механізм митного контролю в системі забезпечення фінансової безпеки держави. *Облік і фінанси*, 2020. DOI:10.33146/2307-9878-2020-2(88)-93-102